

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőséghez Jókai-utca 8. sz. küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél iven.

Előfizetési ár: egész évre 12 korona, félévre 6 korona.

Hirdetések jutányos áron közöltetnek.

Egyes szám ára 30 fillér.

Az előfizetési és hirdetési pénzek

s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések Karai Sándor tanárhoz (Rákóczy-utca 46. sz.) intézendők.

A tömlöcbe támadt világosság!

Egyházi beszéd. Irta s a reformatio évfordulata napján, 1903. október 31-én a debreceni nagytemplomban elmondta: *Eröss Lajos*.

Text. Csel. 12. 1—7. „*Akkor az időben Heródes király kezdte kegyetlenkedni némelyek ellen, kik a keresztyén gyülekezetből valának. Megöle pedig Jakabot Jánosnak atyjafiát fegyverrel. És mikor látná, hogy kedves dolgot cselekednék a zsidóknak, Pétert is megfogá . . . Két megfogván, a tömlöcbe vete, adván öt tizenhat vitézek kezébe, hogy öt megőriznék, akarván öt a népnek kihozni Husvét után. Pétert azért őrizik vala a fogságban; a gyülekezet pedig szüntelen könyörög vala az Istennek ő érte. Mikor pedig Heródes öt ki akarná hozni, azon éjszakán aluszik vala Péter két vitéz között, — két vas láncal megkötötten; és az őrizők az ajtó előtt őrizik vala a tömlöcöt. És imé az Urnak angyala eljőve; és a tömlöcbe lőn világosság . . . és leesének a láncok az ő kezéről.*”

Szomoru napok emléke ujúl meg lelkünkben, — keresztyén ünneplő gyülekezet, — olvasván ezt az evangéliumi történetet. Azok a napok a rettenetes üldözések napjai valának. Még pihen ugyan a vad pogány s Róma utcáin nem patkzik a vértanuk vére, — de Judea felett Heródes uralkodik s „*abban az időben kezdte kegyetlenkedni némelyek ellen, kik a keresztyén gyülekezetből valának.*”

Ez a Heródes unokaöcscse volt amaz első vagy Nagy Heródesnek, ki a Jézus születésekor trónon ült. Hogy attól megkülönböztessék, ezt a másodikat a történetírók Heródes Ágrippának nevezik. Zsidó léttére Rómában nevedett s a császári trón kegyét annyira megnyerte, hogy Claudius császár nemcsak a kormányzás hatalmát s a pénzveretés jogát adta oda neki Zsidó-

ország felett, hanem azonfelül a királyi címmel is megajándékozta s Kr. után a 42-ik évtől kezdve leginkább és teljhatalommal Jerusálemben székelt.* El lehet tehát képzelni, hogy egy ilyen ember mennyit árthatott, ha ártani akart! És csakugyan, a mint Lukács feljegyzéseiből látjuk, a jeruzsálemi keresztyéneknek csakhamar érezniök kellett rossz lelke s erőszakos keze sulyát. Ellenök támadt; közülök többeket elfogatott; megveretett; bebörtönöztetett s midőn már Jakab is elvérezett, — észrevevén Heródes, hogy a zsidóknak tetszik a keresztyének üldözése, azonnal megfogatta Pétert is s halálra szánta. De éppen akkor kezdődött a pascha ünnepe; hogy tehát ezt az ünnepet emberöléssel meg ne fertőztesse, tömlöcbe veti őt azzal a feltett szándékkal, hogy ünnep után meg fogja öletni.

Itt, az erősen őrzött tömlöcbe, — és pedig az elővezettetés előtt való utolsó éjszakán történt a nagy esemény, hogy „*az Urnak angyala eljőve; és a tömlöcbe lőn világosság és leesének a láncok a Péter kezeiről.*”

Keresztyén ünneplő gyülekezet! Ez a csodálatos és rendkívüli nagy esemény sok századok mulva ismétlődik a világ történetében.

Már ekkor az üldözések fergetegei elviharzottak. A vértanuk vére, — mint egykor Tertulian mondá, — magva lett a keresztyénségnek. És ez a mag kikelt; — lassan-lassan világot beárnyékozó fává nőtt; betelt, miről az Apokalipsis írója álmodozott s „*ama nagy város, a szent Jerusálem, mely Istentől szállott alá mennyből*”** felépült s teljes vala az Isten dicsőségével.

De ezt a dicsőséget megirigylte a Sátán, ki mint János evangélista mondja: „*eleitől emberöldöklő volt és az igazságban nem*

* Josephus Ant. XIX. 7. 3.

** Jel. 21. 10.

állott meg*** s ismét megkísértette a világot. Azt a hatalmat, melyet egykor hasztalan ajánlott fel Jézusnak** oda ígérte az egyház „angyalainak**** s ezek elszédülvén, foglyaivá lettek. És támad a sötétség a szent Jerusálemben. A hegyen épült város tömlőccé változott s mint egykor Péter a jerusalemi tömlőben, láncokra veretett itt is az igazság; jajra jaj következett s látta a világ „az oltár alatt azoknak lelkeket, kik megölettettek vala az Istennek beszédéért és a bizonyágtételért, a melyet oltalmaznak vala.“****

Ez a tömlő a középkor tömlője volt.

De, mint hallottatok, Jerusálemben „az Urnak angyala eljőve; és a tömlőben lőn világosság és leesének a láncok a Péter kezeiről.“

Ezelőtt 386 esztendővel éppen ezen a napon ama másik tömlő a középkor tömlője felett is világosság támadt s egyszerre lehullottak a lelkekről a százados bilincsek. Ez a világosság a reformatio világossága volt, melynek emlékére ünnepet ülni gyűltünk ma egybe e szent falak között.

Jertek azért s mint a hitbuzgó muzulmán, forduljunk ma mi is kelet felé s lássuk meg, mit hozott nekünk a reformatio napja?

I.

386 esztendővel ezelőtt eljőve az Urnak angyala s világosság támadt először is a szivben s lehullottak a rabokról a láncok a hit világában.

Keresztyén ünneplő gyülekezet! Egy mai korban divatos, de nem keresztyén fundamentumon mozgó bölcsész***** mondja, hogy a bölcsészetnek sugalmazó szelleme a halál s nem philosophálna az ember, ha halál nem volna. Én pedig azt mondom, hogy a halálnak gyógyszere az ujjászületés; s bűnös, — erkölcsileg nyomorult voltunknak a tudata az, mi az ujjászületés ösvényére vezet; a mi bennünket hinni tanít s felkölti szivünkben a vágyat a váltság után, mely életet ígér. Ha a bűnök tudata nem háborgatja, alszik a lelkiismeret s nem támad benne sovárgás szomjuhozni az Istenhez, ki az életnek forrása s teljes kegyelemmel. Ezért int bennünket az Irás oly sokszor a megtérésre, bűneink beismerésére és megvallására; ezért serkent a bűnbánatra az evangelista, azzal biztatván, hogy „hiv és igaz az Isten, hogy meg-

bocsássa nekünk a mi bűneinket és megtisztítson minket minden hamisságtól.“** Ennek a bűnbánatnak a gyümölcse aztán, mint Pál apostol mondja „a megigazulás“ s eszköze „a hit a Jézus Krisztus által.“**

Ez az a hája és omegája a keresztyén ember vallásos életének s annak a szivbeli nyugalomnak, melylyel a ki bir, minden gazdagsággal bir. Mint a napsugár, mely a földtől az égig ér, úgy köti össze ez a hit a mennyet a földdel s utat mutat, szivárványos, csillagos utat, — a léleknek, hogy merre szálljon, ha idvezülni akar.

Ezt az utat jól ismerte a középkor egyháza is, mert hiszen a Krisztus jelölte azt meg. Tudta, hogy bűneit érzi, annak súlya alatt roskadozik az ember s mint a szomjuhozó szarvas a hives patakra, ugyeped az örök életnek ama vizei után, melyeknek forrásai a bűnbocsátó isteni kegyelem sziklájából buggyantak ki s a Golgotha keresztyé alatt csörgedeznek. De azon az egyházon erőt vett a világ lelke; elhomályosította hát a Krisztus dicsőséges evangéliumának fényét s lett ő maga is világtalan vakvezetője.

Pedig az a kor nem volt hitellen. Ellenkezőleg: az a kor a hit virágzásának tavaszi kora volt s az emberiség azon a ponton állt, hogy megértse a titkokat, melyek a halálnál kezdődnek. De hiszen tudva van, hogy a jó anyaföld is a legtöbb gyomot és dudvát éppen tavasszal szüli meg. Ez a kor is engedett a természet törvényeinek. Eljőve a Sátán, az ember ellensége; a sziv barázdáit készen, megmunkálva találta s hitvány konkolylyal szórta be az evangéliumi magvetők gazdag aratással biztató vetéseit.

És a konkoly felnövekedett; gyümölcsöt is termett s gyümölcsei mérgesek, halálhozók valának. Az uralkodó egyház odaállott a Krisztus és az ember közzé s fennen hirdeté, hogy az ut egyedül rajta vezet át az idvességhez. Nincs idvezítő hit; a bűnbánat és megtérés semmi; a cselekedet minden; a kötés és oldás joga a papok kezében van s ezek szabadon rendelkeznek a felesleges jó cselekedetek ama kimeríthetetlen kincstárával, melyből kiki annyit vehet, a mennyire éppen pénze telik. A pápa bucsúlevele kibékülés az Isten és ember között s annak még ott is van foganatja, a hol az ember semmi megbánást nem érez s azt a bünt is képes megbocsátani, a melyet valaki a jövőben követ el.*** S mert az igazság keresése mindig sok fáradságba kerül, a világ hitt e valót-

* Ján. 8. 44.

** Máté 4. 9.

*** Az apokalipsisban az egyház tanítói nevezetnek így.

**** Jel. 6. 9.

***** Schopenhauer.

* János 1. 9.

** Róma 5. 1.

*** Luther.

lan mesékbe s a Krisztus mindenre elégséges egyszeri önfeláldozását értékében alászállítva, az eget szentekkel benépesíti; Máriát az ég királynőjévé teszi s ezután már nem az Istenhez, hanem ezekhez könyörög s babonás hitében üdvét, váltságát ezektől várja.

Haj! bizony ilyen volt egykor a középkor hitének a világa. Tömlöc volt, — sötét tömlöc, mint egykor a Péter apostolé Jerusálemben . . . tele rablekkel . . . s e tömlöc felett ott lebegett a babona éji köde s elzárta a szív és lélek elől az utat, hogy amaz tisztán ne lásson; emez az Istenhez szabadon ne szállhasson.

De hallottátok, hogy az Urnak angyala eljőve; szárnyaival megérintette a ködöt és ebben a tömlöcben is lön világosság és lehullának a rabokról a láncok a hit világában.

A világosság a mai Németország egyik kicsiny tartományának székhelyéből Wittenbergből indult ki s belelővellett a nagy világtömlöcbe.

Éppen Mindenszentek előestéje volt s a katolikus egyház nagy pompával készült megülni a halottak emléknapját, azt az ünnepet, melynek legelső történelmi nyomára csak a 10-ik században akadunk, a mikor Odiló clugnyi bencés apát minden főhatósága alá tartozó zárdát kötelezett e napnak megülésére. Később s már a reformáció idején ez az ünnep általános volt s a világ csendes önmegadással hódolt az egyház intézkedéseinek. De egy szerény Ágostonrendi szerzetes váratlanul beleszólt a világtörténelembe s szava 14 nap alatt befutotta az egész Németországot. Ez a szerzetes, — a mint tudjátok, — Luther Márton volt. Az 1517-ik esztendő október 31-ik napján a Bölcs Frigyes által épített vár és egyetemi templom ajtajára kifüggesztette híres 95 tételét s ezzel az éjszaka egyszerre elmúlt; megvirradt; a tömlöcben lön világosság; lehullottak a rabokról a láncok s még a vakoknak is megnyilatkoztak szemeik s a kik addig fogságban ültek, láttak nagy világosságot. Pedig Pétert csak 16 vitézek őrizték, de a középkor tömlöcének őrizői megszámlálhatatlanok valának! . . .

Nincs idő és talán nincs szükség sem arra keresztyén ünneplő gyülekezet! hogy a Luther tételeit veletek ez alkalommal egyenként megismertessem. Hiszen az igazság igéi soha sem némák, csak az azt tagadók siketek! Luther tételei az igazság nyelvén szólnak s mint a mi Urunk a Jézus Krisztus nevében fogamzott s a Szentlélek sugallatára keletkezett szózat be van az írva a világtörténelem nagy bibliájába s ma már Istennek legyen hála! be van írva minden protestáns ember szíve táblájára. Egyet azonban mondani akarok. Mult és jövő két örvény az

idők végetlen tengerében. Ezt a két örvényt egymástól a jelen sziklakapuja választja el. És mi ma élő emberek a sziklacsucs tetején állunk. Mögöttünk, előttünk sötét a láthatár, mérhetetlen a mélység s a sötétben visszafele tekintve a Krisztust látjuk járni a tengeren . . . Az a csillag, a mi nyomában kél, a reformáció csillaga. Mondják, hogy az üstökös csillagok pályája végetlen s nagy idők multán újra visszatérnek. Ez a hivatása a reformáció szellemének is. Azt megölni nem lehet. Bujdoshat, mint a hold az éjjeli fellegek rónáin, de újra meg újra előbukkan az s az evangélium fényével világosítja meg az előtte futó lelki árnyékokat. Mindaddig, míg sötétség van, sötétségből születik a világosság s ne feledjük, hogy a tömlöcökben szokott legkönnyebben rozsdát fogni a lánc. Azért az általam említett sziklacsucson állva, hittel tekintünk a jövőbe is. A lelki tömlöcök ajtajai egykor ezen a napon megnvillottak; az Ur angyala nyitotta azokat meg; be nem zárulhatnak többé; a világ visszafele fejlődni nem fog.

II.

386 esztendővel ezelőtt világosság támadt ezen a napon másodsor az *észben* s lehullottak a rabokról a láncok a tudomány világában.

Keresztyén ünneplő gyülekezet! A tudás egyik sulymérője az értelem fokának s az Isten képére teremtett emberiség fejlődésével, vagy visszamaradásával annyira összefügg, hogy már Hóseás próféta hirdette: „*elvész az én népem, mivelhogy tudomány nélkül való.*“* Ha már most nézzük a népek művelődés-történetét, arra jövünk rá, hogy a tudomány legmesszebb visszamenő gyökerei a hit és vallás talajában ágaznak szét. A tudósok kiderítették, hogy a vallásos mythosok és legendák azok az ősi formák, melyekben az emberrel veleszületett tudvány legelőször kielégítést keresett. És ez egészen természetes; mert hit és tudás, — egyik, mint a másik, — a dolgok valóságában gyökeredzik, s ezért, — mint Herbert-Spencer mondja, — összhangnak is kell lenni közöttök.

Assyria, Babillon, India a tudás terén kétségenkívül maradandó érdemeket vivott ki, — de mint napfényre jött és kibetűzött könyvtáraik hirdetik, — az ő tudományuk csak a közkeletű ismereteknek magasabb fejleménye volt és nem annak a tudásnak leszűrt eredménye, mely a próféta szerint az élet feltétele. Oka ennek hátramaradt vallásos hitőkben keresendő. Még a híres görög miveltség is csak bizonytalan tapogatózás, az ismeretlen Isten keresése

* Hóseás 4. 6.

a sötétben az igazság útján s arra sem volt elég erős, hogy a társadalom erkölcsi romlottságának és szétzúllásának útját állja. Haladásal e tekintetben csak a zsidóknál találkozunk, de a farizeusi betüimadás itt is bilincsekbe verte a tudományt.

Ilyen körülmények között jött el az idők teljessége s az új vallás, a Krisztus tudománya, igazán meghozta az összhangot a hit és tudás között s megtanította a világot arra, hogy minden tudásnak Istenhez kell vezetni, — ahoz, ki sokképpen és sok rendben jelentette ki magát a természet műhelyében mindenütt, ott is a hol a halál tartja nagy és szomorú leckéit; de ott is, hol az élet és örökkévalóság prédikál. Ez a vallás volt az, mely felderítette az Isten és ember között való igaz viszonyt s egyengette az utat a multban s egyengeti ma is a tudományra s az ezzel együtt járó művelődésre, igazságra és erkölcsiségre. Elöl jön a missionarius a maga bibliájával ma is s csak utánna következik a tudós könyves házával.

Ámde a derűre boru következett! Az egyház láthatatlan feje a Krisztus a világ világossága volt, de a mint meg vagyon írva: „*a világ ötét meg nem ismeré.*“* A Krisztus szolgálói földi uraságra vágytak; az igazságtól megvilágosodott ész pedig utjokban állott; azért hát hadat üzentek az észnek; szárnyát szegték a szellem szabadabb tevékenységének; az igazságra bilincseket vertek s mint egy az ezen kor tanulmányozásába elmerült világi tudós mondja: „megindították mindazokat a gyalázatos machinatiókat, melyek mindenkor alkalmaztattak, mikor arról volt szó, hogy egy a mindennapiasság köréből messzire kimagasló lángész láb alól eltéessék.“**

A beszédem első részében fejtegetett valóságos és hitbéli bigottsággal így következett el együtt s egyszerre az értelem alkonya, a tudomány csődje, — az a nagy éjszaka, mely tömlöccé vált a szellemi szabadság bajnokaira nézve, a kik a célzatosan megalkotott dogmákkal oda voltak láncolva a semmit nem tehetés vasoszlopaihoz. Csakis így érthető meg, hogy ugyanakkor, a mikor a világosság vallása, a keresztyénység immár teljesen megszilárdult, tudományos tekintetben éppen akkor volt Európa a legkét-ségbeejtőbb sötétségbe merülve.***

De hiába őrzik vala Pétert a fogságban! Hiába kötötték meg vas láncokkal! Az Úrnak angyala eljőve „és a tömlőcbe lőn világosság . . . és leesenek a láncok az ő kezeiről.“

* János 1. 10.

** „A fizika története.“ Irta: Czögler Alajos. 24-ik lap.

*** Ugyanott.

Ez ismétlődik a reformációkor az ész és tudomány világában is. Ember a tüzhányókat be nem taposhatja! . . . Luther a hierarchia bálványait ledönti s ezeknek romjain állítja fel a Krisztus keresztjét. A bezárt evangéliumot a bámuló világ előtt kinyitja s a Huss János vérével s a humanisták verejtékeivel már különben is megtermékenyített földből „a reformatio tüze magas lángokban csap fel“ s a szellemi szabadság tömlőcei felett nappali világosság támad s az ész visszanyeri jogát kutatni s megismerni az igazságot lényege szerént, nem úgy, mint a minőnek azt, a pápai bullák, zsinati végzések s a klastromok pergamenjei hirdették.

Igy tárulnak ki kapui annak az új korszaknak, mely bilincseket, tömlőcöket sem a hitben, sem a tudásban nem tűr, hanem szabadságot hirdet, mint minden haladás, minden kultura és minden jólét örökérvényű feltételét.

Atyámfiak! a természettudomány ismer egy bogarat, a sötét barlangok méhében lakik, melynél a szemnek nyomára sem akadnak. Ilyen volt a középkor tudományos szelleme. Tömlőcbe élt; a sötétség volt az eleme s szeme világát veszítette el . . . s a reformáció megtanította látni ezt a szellemet; hozzá szoktatta a napfényhez s az eredmény? . . . A mai világ tudományos előhaladása.

* * *

Keresztyén ünneplő gyülekezet! Lukács egyszerű s világos előadása szerént Péter a jerusálemi tömlőcbe úgy szabadult ki, hogy az Úrnak angyala jött segítségére. Vannak, a kik azt mondják, hogy azon az éjszakán a város felett hirtelen zivatar tört ki; villám csapott be a tömlőcbe. Így támadt ott a Lukács által említett világosság s az égi tűz tördelte le Péter kezeiről a bilincseket. Ma ne vitatkozzunk! Annyi bizonyos, hogy a segedelem az utolsó pillanatban jött s az a csodálatos fény sem az örökben, sem az ezek közzé láncolt apostolban legkisebb kárt sem tett. Kétségtelen tehát, hogy itt maga az Isten lépett közbe s mindenható erejével megszégyenített minden emberi kévelységet.

Isteni mű volt a reformáció is. Az igazi tisztító tűz, melyben hamuvá égett minden emberi vakhit tudatlanság és erőszakosság. De ez a tűz nem ölt; éppen úgy nem, mint ama másik a szent leckében említett. Ellenkezőleg: nyomán áldás fakadt s bebizonyosodott, mivel a zsoltáriró biztatott, hogy: „*az Isten a mi oltalmunk és erősségünk és igen alkalmas segítségünk a mi nagy nyomoruságainkban.*“*

* Zsoltár 46. 2.

Ne gondoljuk azonban, hogy a legutolsó zsarnok Heródes volt a világon. Azt se higgyük, hogy azok a láncok, a melyek Péter kezéről lehullottak, ott abban a tömlőben végleg elavultak. Atyámfiai! Éppen a reformáció tanuskodik arról, hogy a küzdelem a jó és rossz között ezen a világon örökös s a vakhit és tudatlanság folytonosan kísérti s csalogatja, fenyegeti, üldözi az elválasztottakat. Nekünk nemcsak voltak, hanem lesznek is még martyrjaink s midőn ezen a napon itt e szent helyen vizsgálondolunk a jerusálemi börtönre és a középkor tömlőcére; vagy innen kimenne, megkoszoruzzuk azt az emlékoszlopot, melyre a gályák rabjainak nevei vannak felírva: jusson eszünkbe, hogy azok a gályák még csak a középkor nehéz napjai után bocsáttattak a vizekre! A történelem könnyen ismétlődik . . . s midőn a szél a romokat járja, panaszos hangu sipjai bennünket jövő kötelességeinkre figyelmeztetnek !!! . . .

Péterrel az Urnak anyyala, Lutherrel Szent Lelke vala . . . Ez élt sokat szenvedett őseinkben is. Ezért imádkozzunk mi is. Ez a Lélek egykor a Megváltóra szelid galamb képében szállott alá; de látható hatalommá, tüzes nyelvekké lön, mikor az ígét milliók szívébe akarta átültetni. Így olvassuk az első pünköst történetében. A reformáció 2-ik nagy pünköst volt; eljő bizonyára a 3-ik is . . . az evangéliumi hit diadalának napja, ha hivek leszünk mind halálig . . . s másképp' nem tehetvén, — Istenben bizunk. Amen!

Haeckel és a keresztyénség.

Kétségtelen dolog, hogy mai napság már nemcsak e, vagy ama vallásnak, hanem a vallás-eszme megtestesülésének, a keresztyénségnek létjogosultságát is kezdik kétségbe vonni. Különösen természettudományi, illetőleg természetbölcseleti alapról támadják és ostromolják hitünk igazságát. A modern ember a szent természettudomány nevében szakít a tudatlansággal és babonával, így hát a vallással és a keresztyénséggel is.

A természetbölcselet mindent, a világ összes talányait természeti s észokokból értelmezi. A hit számára nem marad semmi.

A mindentudó természetbölcselet mintaképe Haeckel, Darwin leglelkesebb követője, a ki alapnézeteit „Monismus“ c. munkájában fejtette ki. Művét, mint valami új evangéliumot üdvözölték az egész világon s száma sincs azoknak, a kik emez új evangéliummal készörömet felcserélték az Isten evangéliumát.

Mi van abban az új evangéliumban? Summáját könnyen egybefoglalhatjuk.

Alaptételei:

„A világtér végtelen és sehol sem üres, hanem telve van mindenütt substantiával.“

„A világidő szintén végtelen, se kezdete, se vége, szóval örök.“

„A substantia folytonos mozgásban s változásban van, — nyugalom sehol. De az anyag és erő összege változatlan.“

„A substantia egyetemes mozgása a világtérben örökös körforgás periodistice ismétlődő fejlődési állapotokkal. Vagyis: nincs semmi a világon, a minek állandósága volna. Örök levés és enyészés, szüntelen változás mindenütt s évmilliók után a fejlődés újra kezdődik. A világegyetem egyik részében világtetek képződnek, a másikban pusztulnak. A mi földünk p. o. sok millió év előtt a naprendszer egy részéből állt elő, — évek milliói után ismét a napba hull. S abból, a mi rajta volt és történt, nem marad meg semmi. Mindennek vége lesz örökké. Az emberiség egész története, mint maga az ember is, csak futó jelenség.“

Egy dolog volna hát csak, a mi állandó és maradandó — s ez a világtér és időt betöltő substantia.

Nos és mi ez a substantia? Ugy-e bár kíváncsian várjuk a „világtalány“ megoldását?

Hiába várjuk. E kérdésre komoly feleletet nem kapunk. A mindentudó tudomány e pontnál maga is „tudatlanságot“ árul el. „Mi a „Ding an sich“ — mondja Haeckel — vagyis a jelenségek mögött rejtőző substantia, azt még ma sem tudjuk. De mit is törődünk e mystikus dologgal, hiszen még azzal sem vagyunk tisztában, ha létezik-e, vagy sem?“ Ám azért nem átalja tudományosan (?) beszélni róla.

Megnevezi főalkotó részeit, a melyek is a „massa“ és az „aether.“ Az aether betölti az egész világegyetemet, a massa pedig uszik az aetherben. A massa csupa atomokból áll. Az aether ellenben valószínűleg (!) nem áll atomokból, — annak inkább dinamikus struktúrája van — s igen valószínűleg mérhető. P. o. egy földünk nagyságával egyenlő aethergolyó legkevesebb 175 kilónyi s ha megszűrődik gáznemű állapotba jut.

De minek folytassam tovább, minek mondjam el, hogyan magyarázza Haeckel emez adott alapokon a világrendszer s közelebb a nap, hold és csillagok, meg a mi földünk keletkezését. Csak még egyet mondok el, azt, hogy hogyan magyarázza meg Haeckel az ember eredetét, mert ez valóban érdekes.

„A föld életének — ugymond — ama legősibb korszakában, melynek lerakódását a geologusok szent-lőrincz-rétegnak nevezik, oly körülmények közt, melyek talán csak abban az időszakban léteztek, bizonyos elemek, nevezetesen a szén, oxigén, hidrogén és nitrogén összevegyüléséből képződött a legelső fehérje féle tömeg. Ebből őstermődés útján keletkeztek a legelső és legegyszerűbb szerves sejtek az u. n. monérák. Ezekből pedig hosszas, kilenc fejlődési fokon át a szervek s végre afféle gerinces lények, mint p. o. a lándza halacska. A tizedik fejlődési fokon előállt az agyvelő és a koponya és azután mind fejlettebb lények, mig nem a huszadik fokon a miocen korszakban előállottak az emberszabásu majmok, a huszonegyedik fokon a majomember, egy sajátságos lény, mely még nem tudott beszélni s melynek agyveleje csak csekély fejlettségű volt s végül a huszonkettedik fokon maga az ember.“

Topinard, francia anthropologus, a ki az ember eredetére vonatkozó elméleteket munkája végén részletesen ismerteti, Haeckel genealogiájára futólagosan csak azt jegyzi meg: Haeckel kifejtette még a huszonharmadik fokot, melyen a Lamarkok és Newtonok szelleme jelenik meg, de különben természetesen ő is a darvinismus hive.

Látnivaló mindebből, hogy Haeckel teoriájában a legszelső materialis, közelebb egy oly világnézetet van dolgunk, a mely Istent nem ismer, mely szerint az ember lelke sem egyéb, mint természeti productum: agyfunctio s mely mellett a lélek szabadságáról, hallhatatlanságáról beszélni is képtelenség.

Ez a világnézet a vallásnak így hát a keresztyénységnek is a legnagyobb ellensége.

Mert alapdogmája: Isten nélkül értelmezni a létet, világot. Dogmát mondtam, Nem ok nélkül.

Kant megjelölte az emberi megismerés határait.

Természettudomány az, mely e határokkal nem törődik, mely azokat átlépi s betör egy oly körbe, a hol illetékessége, szava egyáltalán nincs?

Haeckel a vallás alapdogmáját az Istenbe vetett hitet ostromolja — s imé nem állít-e fel ő maga is egy másik alap dogmát: a substantiába vetett hitet. Nem válik-e ő maga is a maga módja szerint hívővé? Mi hiszünk Istenben, ő hisz a substantiában. S, ha mi azt mondjuk: Istent önmagát nem ismerjük, hanem csakis, a mennyiben ő magát nekünk kijelentette, csak nem mondja-e viszont ő is: „Hogy mi a substantia, azt még ma nem tudjuk, — sőt azt sem tudjuk, létezik-e vagy sem?” Ha nem tudja, — akkor hát, — hiszi. Hinnie kell, mert beszél ő is a substantia kettős önkijelentéséről: a massáról és aetherről, — s ezeken építi fel egész természettudományi rendszerét.

Sőt egy lépéssel tovább haladva, még mindez csak az ő sajátos „hit”-világában mozog. A massa őt alkotó elemei az atomok. Az atomok a massa mérhetetlen, láthatatlan, oszthatatlan részecskéi. Ez őt atomokból ered voltaképp minden, számuktól helyzetüktől s csoportosulásuktól függ, hogy mi lesz belőlök. Lesz-e vas, fejtérny, avagy gondolat.

De hát látott-e valaha valaki atomot s ha nem látott, beszélhet-e arról a tudás szempontjából?

A materialista hisz az atomban, — s megépítendő világrendszer alapjára a legatomosabb dogmát: az *anyagtalán anyagot* teszi. Miért? Talán, hogy tudományos maradjon? Óh nem! Hiszen a tudatlanságot tudománynak mondani csak még sem lehet. Másik az ok. Az atomhívő természettudást egészen más ok vezérli. Ő Istennek a *cél fogalmát* (a teleologikus felfogást) akarja kizárni a világból. Rá nézve az okok világa létezik. Ezt tapasztalja lépten-nyomon, — ezt megérti, ezt meg is tudja magyarázni a tapasztalati jelenségek körében. De megismerhetetlen lévén előtte a végoknak világa, ezt a végokat, melylyel az okok világában a cél fogalma is helyet kérne, kitagadja, s beéri egy újabb absurdummal: az *oktalan okok világának rendszerével*, illetőleg rendszertelenségével.

S e kívül van még egy titkos praktikus rugó is, mely eljárását irányítja. Midőn a materialista a világban minden jelenséget, még a szellemi élet jelenségeit is az atomokból, ezek véletlen és esetleges egyesüléséből s az ezen egyesülés alapján létésülő kémiai és physikai processusokból értelmezi, — voltaképpen a legutabb egoismusnak hódol: önmagát akarja emancipálni a magasabb létráng, a szellemvilág, célok törvényei s ezzel az erkölcsi kötelességek terhe alól.

A materialismus semmi egyéb, mint a szellemi ember narkotizálása. Amde akiben ez a szellemi ember él, az e felszeg s alapjában téves világnézetet határozottan vissza fogja utasítani. Mert materialistikus alapon épp a legfontosabb jelenség, saját szellemi s erkölcsi öntudatának ténye marad érthetetlen előtte. E tényt ugyanis pusztán mechanikus avagy akár or-

ganikus, kémiai és physikai processusokból megmagyarázni nem lehet. Hiszen elemi következtetés, hogy a minék ösztudása magábanvéve nincs (pedig az atomnak nincs!), annak társulás, egyesülés mellett sem lehet. Öntudatlan atomokból, hogy alakulhat öntudó személyiség? Erre a kérdésre a materialista sohasem tud megfelelni.

Épp azért a materialismus teljesen alkalmatlan a világ s abban különösen is az ember megértésére. S ha e nehéz feladatra mégis vállalkozik, ezt a kísérletet csakis, — hogy ugymondjuk — öngyilkossággal hajthatja végre, a mennyiben épp azt kell nemlétezőnek tekintenie, a mi által világnézetet alkot s a mi közvetlen tudásunknak egyedüli tartalma t. i. az öntudatot. S e bajon éppen nem segít azzal a feltétellel sem, hogy elvégtére az atom voltaképp nem is anyag, hanem valami érzékelhetetlen dolog, mert hisz így viszont már elvi alapját adta fel.

De sőt nemhogy önmagunkat, mint öntudó, szellemerkölcsi lényeket, hanem még a külső törekvéseket sem lehet materialistikus alapon magyarázni. Milyen fantázia kell oda: elképzelni, hogy a világ összes történései semmi egyebek, mint a millió meg millió s egymás iránt teljesen közönyös atomok pusztán véletlen csoportosításának eredményei!

A materialismustól e szerint semmi okunk féltetni a mi hitünk világát. De nem félhetjük azt egyáltalán semmiféle tudománytól. Mert a tudomány köre éppen ott végződik, a hol a hit köre kezdődik. A tudomány tárgya a tapasztalati, tehát az érzéki észrebevés alá eső világ. A mi ezentul van, az rá nézve nem létezik, mivelhogy azt már *tudni* nem lehet.

A tudomány a jelenségeket magyarázza. A mit tapasztal, azt igyekszik közvetlen okaira visszavezetni. Azért alaptörvénye az okság törvénye. A végok reá nézve nem létezik, mert ahhoz a maga módszeres vizsgálódásával hozzá nem férhet. S ha mégis — bár illetéktelenül — foglalkozik vele, hát megteheti, de akkor nyilvánvaló, hogy hatáskörét túllépte s tudva, vagy tudatlanul immár nem tudásból, hanem, — bizony csak *hitből* beszél.

E pontnál a természettudomány is — bölcselletté alakul át. Mert tiszta dolog, hogy valójában minden bölcselém theologia, azaz hitrendszer, amennyiben egy hitbeli meggyőződésből indul ki és azt sarkalatos elvi igazságnak tekintve, abból vezeti le észszerű okoskodás útján összes tételeit s így alkot egy egységes világ- és életnézetet. E részben a bölcsélet és a szoros értelemben vett theologia között csak az a különbség, hogy míg a theologus az isteni kijelentés körében mozogva Istenben találja meg a dolgok lényegét, végokat és célját, addig a bölcselő az élő Isten fogalmát egy észalkotta abszolút fogalommal, teszem azt a substantiával, az atommal, a monással, az absolutioival s effélékkel helyettesíti . . .

Melyeknek van igazsága? E kérdést elméleti szempontból soha senki nem fogja eldönteni. Gyakorlati szempontból azonban a kérdés már rég el vagyon döntve.

Az emberi szív világosságot és igazságot, megnyugvást és boldogságot mindenkoron csakis az Istenben vetett hitben talált.

Isten már sokakat megigazított és üdvözített, — a substantia, az atom és monas még senkit. Még azokat sem, a kik hittek vala bennük.

S ennek is megvan a maga oka. A bölcselő hite valójában nem igazi hit, hanem csupán csak afféle

theoretikus elhívés. Azért ő a maga észalkotta alapfogalmával practikus életviszonyba nem lép. Értelmi megnyugvást találhat benne, — de életigazságot, — életcélt s ez igazságban és célban szíve üdvösségét soha.

A vallásos hit ellenben élő közösséget alkot s főcélja éppen az, hogy az ember számára ebben a világban az üdvösséget, mint főjót az Istennel való közösség útján biztosítsa.

Minden vallás erre törekszik, azért a vallásnál drágább kincs embernek a földön nincs. S épp attól függ a vallás értéke s abból folyólag tökéletessége, hogy ama célt mily mértékben biztosítja az ember számára. Ha ki tudjuk mutatni, hogy az üdvösséget teljes mértékben csakis a mi vallásunk, vagyis a keresztyénység nyújtja a föld emberének, — akkor nincs magasabb életfeladat, mint a keresztyén vallás szolgálatába állani. Ugy a természeti s bölcseleti tudományok helyett a theológiát s hozzá épp a ker. theológiát választva jó választást tettünk.

Nekem meggyőződés, hogy a keresztyénység abszolút tökéletes vallás, mert egyedül biztosítja az ember számára e földön a benső elégedettséget, üdvösséget szóval főjót az Istennel való élő közösség körében.

A többi vallások is mind törekzenek e célra, de a természeti kényszerűség és okság világában ezt az egész világot meggyőző, újáteremtő s megdicsőítő jót egyik sem tudott nyújtani az ember számára.

A természeti vallásoknál valódi jóról beszélni sem lehet. Ott is megvan az istenekbe vetett hit s a velük való életközösség, de azok az istenek maguk is a természet rabjai. Hogyan tudnák hát az embert a természet fölé emelni s nekik a természettel szemben a benső szabadságot s ebben az üdvöt biztosítani?! Hisz e körben voltaképp még sem az isteneknek, sem az embereknek nincs is a természetnél magasabb, nincs szellemi s erkölcsi céljuk. S, ha felesillan is egyik másik pogány kultúrtermészeti vallásban olyan a milyen szellemerkölcsi világ- s életcél, szóval valamelyes Istenországi eszmény, az is már a priori természeti feltételek alatt nyög, — terület, nép — tehát menten természeti korlát szorongatja s azon áttörni képtelen. Eszközei is merőben természeti eszközök, fizikai erő s hatalommal terjeszti ki határait.

S ugyanezt mondhatjuk az u. n. nemzeti szellemi vallásokról is. E vallásoknál a főjónak már magasabb fokon álló kijelentésével van dolgunk. E vallások egy-egy prófétai személyiséghez fűződnek, a kik az isteni kijelentést önmagukban tapasztalták meg s éppen azért az a kijelentés, melyben ők részesültek, eredete s lényege szerint már emberi személyiségnek, tehát általában embernek szól s mint ilyen, minden ember leike s élete tartalmává válhat. De bár így ezen prófétai vallások — benső, valláserkölcsei elsajátítást feltételezve, öntudatlanul is egyetemességre törekednek, azaz minden ember vallásává igyekeznek válni s a külső természeti, érzéki elemeket szellemerkölcsi szempont alá vonják, mégis csak ott kísért náluk a háttérben a természeti s nemzeti ősalap.

S ez ősalapot voltaképp csak két vallás adta fel határozottabban s ezek az izlam és a budhismus, de egészben ezek sem tudtak szakítani vele.

Az izlamban ott találjuk az ő arab természeti vallás maradványait, a nemzeti, jogi s mivelődési elemeket. És e vallás valójában nem is erkölcsi vallás, ellenkezőleg fatalismusával az ember egyéni, erkölcsi erőit elnyomja és felveszi magába, mint lényeges elemet, az érzékiséget is. Ez az oka, hogy az izlam úgy

jelenik meg, mint kulturelles világi hatalom, mely a nyers erőszak útján akarja megalapítani a földön Allah-országát.

E részben egész más természetű a budhismus. E vallás főjava már úgy jelentkezik, mint egyetemes, minden embernek szóló s hozzá minden természeti s világi feltételektől független jó, s hódító eszköze sem testi fegyver, hanem kizárólag az igének szellemhatalma. E főjő: a személyiség teljes megszabadulása az érzéki lét kölékeitől.

Csak egy a baj, hogy e főjő voltaképp tisztán negatív jellemű. Nem az a cél itt, hogy általa valami egyáltalán értékes dolog birtokába jussunk, hanem hogy valami teljesen értéktelen és céltalan dologról, magáról a létről lemondjunk. Nem az a feladat, hogy általa a világot meggyőzzük, hanem, hogy a világtól megszabaduljunk. Azért e vallás mindennek, a mi van, elvi ellensége. Család, állam, művészet, tudomány, ipar szóval az egész kultura értéktelen.

Isten országának ideálja tökéletes alakban egyedül a keresztyénységben jelent meg.

A keresztyén vallásban az izlammal és budhizmussal közös vonás, hogy szintén nem ismeri a nemzeti s politikai korlátot s csupán a budhizmussal közös vonás, hogy testi fegyverre nem szorul s hogy érzéki célokat nem szolgál. De mindkettőn felülemelkedik az által, hogy ideálja az Istenországa, abszolút tökéletes jó.

Ily jó ugyanis csak egy oly Istenország lehet, a mely egyfelől eredete, célja s feltételei szerint merőben e világ felett való jó, mert csakis ez esetben biztosíthatja az ember számára a világgal szemben való teljes szabadságot s a mely másfelől mégis e világnak szól, vagyis a melynek, noha e világ felett áll, e világban kell megvalósulnia, mert ellenkező esetben ez a világ egyenesen akadálya lenne.

Szóval az igazi főjóban adva kell lennie amaz erőnek, a mely az ember számára e világban a világ dacára is biztosítja az erkölcsi szabadságot s ebben az üdvösséget.

A keresztyénység Isten országa ideálja ilyen.

A mi Istenországnak ugyanis — hitünkben és életünkben már jelenvaló láthatatlan szellemország — societas in cordibus: — Istennek Jézus Krisztusban kijelentett kegyelmi ereje, a melynek segítségével a világban minden baj és nyomorúság közepett diadalmasan megállunk s e világot az isteni célok szolgálatába vonjuk.

Ez ország mibennünk nemesak Isten bünbocsátó kegyelmének kezessége, mi több közvetlen bizonyossága, hanem kezessége s közvetlen bizonyossága a mi személyiségünk feltétlen értékének is.

Ki ez országot bírja — az tisztában van Istennel, a világgal s e világban önmagával.

Tudja, hogy az Isten Jézus Krisztusban Atyánk, maga az örök Szeretet, tudja, hogy e világot Isten az Atya és szeretet a szeretetnél fogva a szeretetért teremtette, hogy a világcél a szeretetben való közösség, s tudja, hogy e szeretete a mi személyiségünknek is szükségképpen s egyedüli célja, s hogy épp a szeretetben való szolgálat az ember isteni felségjoga, szabadságának éltető és boldogító ereje.

Azért a mi országunkból minden véges elem, érdék, szóval önös törekvés eleve ki van zárva.

Istenországa a tiszta isteni s épp azért a tiszta emberi, az igazi humanum és ethikum országa. Egy oly erkölcsi közösség, a melyen belül külön egyéni, osztály vagy felekezeti célt a közösségi szent cél rovára

sára szolgálni nem lehet, ellenkezőleg, ahol öncélunkat épp a közös cél szolgálata biztosítja, mert Istenországa végső céljában egyszersmind a mi személyiségünk végső célja is benn van.

Azért voltaképpen egyetlen cselekedet sem keresztényi, ha végső motivumát nem Isten országának szeretete képezi.

De épp, mert Istenországa ily végső lét és élet-alapelv, — azért maga ez az ország soha és sehol sem válhatik külső értelemben vett valósággá, azaz nem azonosítható egyetlen történeti-tapasztalati intézménnyel sem.

Istenországa e világban van, de nem e világi intézmény. Láthatatlanul ható elv, eszme az. Istenországa sem család, sem állam, sem egyház, sem semmiféle társaság, de ezen közösségek egyike sem válhatik keresztény közösséggé, hogyha nem Istenországa az a főcél, a mely bennük él, hat és alkot.

Istenországa tölt meg minden intézményt egyedül értékes tartalommal s ezzel mind feljebb feljebb a tökély magaslataig. Épp azért minden intézmény elévülhet, de Istenországa örök, mert, mint fő jó a történetnek és művelődésnek időszerű és változó feltételeihez nincs kötve, ellenkezőleg a híveknek épp az iránt nyújt örömteljes bizonyosságot, hogy benne örök célnak, elvnek, örök javakat szereznek.

Éppen azért Istenországa nem ismer változhatatlan szabályokat, szokásokat, — az erkölcsi élet örök elve az; a mely, mint ilyen, mindég újabb és tökéletesebb formákat teremt. Ebből foly, hogy a kereszténység azonnal megszűnik tökélyes vallásnak lenni, mihelyt Istenországát, mint földi országot törvényparagrafusokkal és hatalmi eszközökkel akarja megvalósítani.

Minden elmuló, csak egy örök: Istenországa, s abban Isten kegyelme és a hit, a szeretet és szabadság.

Ez a kereszténység evangélikus felfogása. S e felfogásban eszünk s szívünk megnyugvást találva, evang. keresztény világnézetünket semmiféle — bárha még oly tetszető — világnézettel fel nem cseréljük.

Ellenkezőleg, — ha elhivatásunkhoz hívek akarunk maradni — e világnézet terjesztése s diadalra juttatása érdekében mindent el kell követnünk. Mert másoknak lehet más, de nekünk evangéliumi keresztény tudósoknak csakis egy feladatunk lehet s e feladat, hogy amaz élő eszményt, az Istenországát, melyet maga az Isten jelenített ki nekünk a Jézus Krisztusban, a mely, miként maga az Ur tegnap és ma és mindörökké ugyanaz s a mely, szívünkben, hitünkben jelen vagyunk, a tudomány eszközeivel öntudatra emeljük s öntudatos életünkben a szeretet szabadságával s a szabadság szeretetével szolgáljuk.

Dr. Massnyik Endre.

Jegyzetek.

(Szalay József ur figyelmébe.)

Szalay József ur e lapok 42. számában a praedestinációt magyarázván ez ellen nagyon sok, első tekintetre súlyos ellenvetést hoz föl, de a mely ellenvetések közül egy sem új, mert felvettettek azok már boldog emlékeztű Kálvinunknak is, kinek Istitutio religionis Christianae stb. című munkája az ő értelme szerinti református egyházak hittani álláspontját — bár e munka nem confessio fejt ki és magyarázza meg, még pedig oly csodálatos tudással, a történelemnek és

szentírásnak, a tárgyi és eszokoknak oly erőteljes és biztos használatával, hogy elmondhatjuk — éppen ezen indokokból — miszerint könyv ilyen természetű s ilyen terjedelmű soha hasonló elterjedésnek nem örvendett.

Már pedig ha e munkában borzalmasabbnál borzalmasabb tételek és következtetések volnának csak, akkor miként tudnánk megmagyarázni azt, hogy a minden művelt nyelvre lefordított Institutio kiadásának számát meghatározni nem lehet?

Aki valaha olvasta az Institutiot s annak a praedestinationra vonatkozó részét, az sohasem gondolkozik így, mint Szalay ur, „mert oly világosan, amint il- lenék, nem tudhadjuk és nem állíthatjuk, hogy a mi üdvösségünk az Isten ingyen való irgalmas- ságának kutféjéről származik, míg jól meg nem értjük, hogy miben áll az ő örök elválasztása.“ (Inst. III. 21. 1.)

Jól kell tehát megértenünk az elválasztás tanát, hogy azt az ujjászületés, fiuvá lélel tanával köthessük össze, amíg azonban ellenvetéseink vannak a „decré- tum horribile“ ellen, addig mindig tanulnunk kell. Így voltam magam is. De meggyőződésem a jelen alkalommal is, hogy a praedestinatio előadását csak „aka- dekossabbá és gondosabbá teszi az embereknek nyughatatlan elmélkedése, a mely semmi kantár- ral ugy meg nem zaboláztathatik, hogy valami megtiltott, kerengő utakra ki ne száguldana, avagy igen magasan fel ne fuvalkodnék, és ha neki meg volna engedve, ő az Istennek minden titkait örö- mest felfejtené és kitudakozná.“ (Inst. III. 21. 1.) éppen azért a Szalay ur ellenvetéseit, a melyek nem egyebek, mint az ő tiltott utakon járó elmélkedései, a Kálvin feleleteivel igyekezem eloszlatni.

Hogy miben áll a Kálvin által Ágostontól átvett s az Irásból felépített praedestinatio, arra ő maga adja meg a feleletet Institutója III. k. 21. cap. 5. részében így: „Isteni gondviselésnek, vagy eleve meglátásnak és rendelésnek nevezzük mi az Isten- nek örök végzését, mely által magában elvégezte, mit akarjon valamely emberrel cselekedni. Mert nem mind egy állapotra teremtetnek mindenek hanem némelyeknek az örökélet, némelyeknek az örökkárhozat rendeltetik s az a „praedestinatio ab- soluta lényegében sohasem volt más és sohasem lesz más, mint az absolut szellem absolut szabad- sága.“ (dr. Heiszler: Hittani levél Dombrádról, E. Pr L. 1876. 18. sz.)

E tant adja elő Augusztinus is, amidőn így ír: „Duae sunt huminum societates, quorum una praedes- tinata est in aeternum regnare cum Deo; altera vero aeternum supplicium subire cum diabolo.“ (De civi- tate Dei.)

E tant magyarázza Pál is az ő leveleiben s különösen a Rómabeliekhez írott levelében, hol, — ha lehet a kifejezéssel így élünk — systematikusan fejt ki.

Ez ellen a tan ellen, mely a ref. egyház közkin- cse, melynek fundamentoma az Irás, mely minden hí- vőnek vizsgálása, mely hitvallásunkban is tanítatik emeli Szalay ur először is azt a kifogást, hogy a hi- tet semmiévé teszi. A kik e kifogást Kálvinnak életé- ben tették, azoknak ide való beszédét „hitvány csá- csogásnak és tévelygésnek“ nyilvánítja III. könyv XXII. rész. 10. caputjában, ahol az erre vonatkozó feleletet adja meg, még pedig oly szépen, hogy belőle csak ezt kell idéznem, mint eredményt: „Az elvá-

lasztás Pál apostol bizonyítása szerint *anya a hitnek*,⁴ tehát nem teszi semmivé a hitet Kálvin tanítása szerint.

Kálvinnak teljes okoskodását el kell hagynom, mert nagyon hosszadalmas lehetnék, olvastathatik az mindenki által, csak még azt jegyzem meg itt, *hogy a hit az Istennek ajándéka*, éppen azért azoknak a kik a kárhozatra rendeltettek, — kikre vonatkozólag szól Sz. irás is, — hiába verdessük füleiket a pusztá tanításnak szavával, mert miként Kálvin mondá: „*Örömet hallanám pedig ezektől a mesterektől* (akik t. i. az ellenkezőt tanítják,) *hogyha egyedül csak a pusztá predikálás teszen-é minket Isten fiává, avagy pedig a hit?*“ De másfelől pedig az Ur Jézus Krisztus is ily értelemben tanít, a midőn így szól: „*Aki azért az Atyától tanult és hallott, mind én hozzám jó. Nem, hogy az Atyát látta volna valaki, hanem ha az, aki Istentől van: ez látta az atyát.* (Ján. 6. 45—46.)

„*Minden, amit az én Atyám nekem ad, én hozzám jó és azt, aki én hozzám jó, semmiképpen nem vetem ki.*“ (Ján. 6. 37.) stb. stb. Világos tehát, hogy az Atya nem adott mindeneket a Fiúnak, vagyis akiket nem az idvességre választott az Isten, azok nem is hisznek s nem hívén, nem is idvezülnek. Csakis így lehet megérteni a választás és hit által való megigazulás felséges tanait, mert az Isten minden célt eszköz által akar; az ember üdvössége az elválasztás célja, e cél eszköze pedig a Krisztusban való hit s az ő akarata, hogy a ki a Krisztusban hiszen el ne vesszen. Ez a nagy hitigazság, melyet Ágoston így fejezett ki: „*Az Istennek kegyelme nem talál, hanem szerez idvezülendőket.*“ S ha itt különféle kérdéseket vetnének föl, azokra is megfelelnék annak idején.

Itt kell még felemlíteni azt is, hogy a praedestinatio értelmezésében a keresztyénségnek három fő nyilvánulása teljesen eltér egymástól s nevezetesen a katolikusok szerint választ az Isten, *hajt cselekesznek* a lutheránusok szerint, *ha hisznek* s végre a reformátusok szerint, *hogy higgyenek* s ez utóbbi az egyedül helyes állapot, mert az abszolút szellem abszolút szabad-ága — a mit mindenkinek el kell ismerni, hogy van — csak ezen alapon magyarázható meg, mert az Istent csak ezen értelmezés szerint nem korlátozhatja egyformán a bűnös ember, mert ez értelmezés alapján érthetjük meg azt, hogy „*teremtett az Isten mindenedet Ő magáért,*“ az ő maga dicsősége s ha e dicsőséget egyikben az idvesség, másiban a kárhozat által munkálja, kérdem, ha vajjon panaszkodhatnék-e a sár a fazekas ellen?

Szeretnék kitérni Szalay urnak minden ellenvetésére, de már is hosszadalmas lettem, amit különben megmagyaráz az a körülmény, hogy nem akartam a mélysegen csak könnyű szerrel átevezni. Ha azonban nagytiszteletű ur megengedi egymás után fogok azokkal foglalkozni.*

Még csak egyet! Nagytiszteletű urtól voltam szerencsés tanulni azt, hogy nem akadt még olyan felekezet, mely mindazt eltűrte volna, amit egyik-másik tag a szentírásból kimagyarázni vélt. De akadt: a magyar reform. egyház, mely jó részben lesíklott a Kálvin által teremtett alapról s a hitvallásokról és melynek lekipásztorai mind egyéni felfogás szerint tanítják a népet s ez az oka annak, hogy egyházunk ősi hite nincs, hogy a secták felütötték fejüket, mely sajnálatos

* Nemcsak megengedem, hanem szívesen veszem. Szerk.

és vést hozó tüneteket el nem is tüntetheti az az egyház, melynek hivatalos testületi merő közigazgatási testületek, melyek a hitbeli dolgokkal semmit sem törődnek, ha csak egyes statisztikai adatok gyűjtését hitbeli munkának nem tekintjük. Egy másik tanárom pedig arra tanított, hogy ha az egyház hitelveit egy lekipásztor nem vallja és hirdeti *meggyőződésből*, akkor egyéni becsületének veszélyeztetése nélkül egy pillanatig sem állhat a katedrán.

És ez nagy igazság, mely fájdalom nagyon sokra áll!

(Folyt. köv.)

Ny. L.

TANÜGY.

Tankönyvirodalmunk.

Pár századdal ezelőtt még majdnem az összes magyar iskolákban ugyanazokat a tankönyveket használták, sőt a mennyiben ezek latin nyelven voltak irva szeltemben használtak olyan tankönyveket nálunk, a melyek külföldön is széleskörű elterjedésnek örvendtek. Éppen a széleskörű használat következménye volt, hogy ezen tankönyvek kidolgozására, sőt hibátlan nyomására is kiváló gondot fordítottak. Még a kifejezéseket is gondosan megválogatták, mivel az akkori tanítási módszer mellett ezeket a tankönyveket szóról-szóra megtanulták, s azoknak egyes részeire egész életükben emlékeztek. A klasszikus írók kiadásai nagy gondnal készültek, nemcsak ezekben hiányoztak a nyomdahibák, hanem még a tankönyvekben is.

Mit látunk ezek helyett napjainkban? A tankönyv ipar nagyra fejlődött. Maguk az egyes intézetek is előmozdítják a tankönyvírók közti versenyt, amennyiben a tankönyvek használatában az intézetek közt igen nagy a változatosság. Sokszor meg pusztán helyi érdek döntenek a tankönyvek használatában, s valóban nehéz helyzetben is van az olyan tanári kar, melynek kebelében tankönyvíró van, mert hiszen a kollégialitás tiltja, hogy éppen a saját intézete és saját tanártársai mellőzzék az illető művét.

E mellett, ha új tankönyv jelenik meg (pedig évenként százával jelenik meg az új) vége-hossza nincs a kapacitásnak, nyakra före érkeznek az új tankönyvek, melyek közül mindenkinek van valami kiválósága, vagy valami hűzaggótló fejezete, mely az illető tankönyvet páratlanná teszi.

Talán éppen a nagy verseny következménye az is, hogy a tankönyvek nyelvezetében lábrakapott irány nem azt mutatja, hogy az írók világosságra, egyszerűségre és arra törekednének, hogy az illető osztály értelmi színvonalát meghaladó tudományos tárgyalást lehetőleg mellőzzenek. Napjainkban a főcél még a tankönyveknél is az, hogy a tankönyv a tudomány színvonalán álljon. Hogy a gyermekek megértik-e, azzal sok tankönyvíró nem törődik.

Azt sem tartja szem előtt több tankönyvíró, hogy a tankönyv terjedelme megengedi-e az ott közölt tananyagnak kényelmes elvégzését. Az ugyanis nem megnyugtató, hogy a hosszú tankönyv megrövidíthető. A könyvből kirekesztéseket lehet ugyan tenni, de az veszedelmes, mert a tanuló nagyon könnyen tartja a kihuzott részeket a ki nem huzottakkal együtt feleslegeseknek.

Tankönyveink jó részének értékét szomorú oldalról jellemzi már maga az a tény is, hogy bár a tankönyv bírálók elég súlyos hibákat sorolnak fel az egyes tankönyvekben, végeredményben mégis engedélyezésre ajánlják majdnem mindeniket. A régi tankönyvekben sajtó hibák is csak elvétve akadtak, a mai tankönyvekben elég nagy számmal fordulnak elő, a mi pedig tankönyvnel nagy baj.

A tankönyvíró azonban úgy a sajtó hibákat, mint a többi hibákat is igyekszik kijavítani az új kiadásban. Ebből azután az következik, hogy a régi és az új kiadás közt lényeges különbség mutatkozik. Sőt még érdem számba megy, és hirdeti maga a szerző is, hogy művének új kiadását „lényegesen átdolgozta.” Az ilyen lényeges átdolgozás azután már nagy veszedelemmel jár. A régi kiadások használatát eltüntetni teljesen lehetetlenség, sőt szegény tanulókat az új kiadás beszerzésére szorítani méltánytalanság is volna. Ebből az következik, hogy egyik tanuló hosszabb, másik rövidebb tankönyv megtanulására érzi magát kötelezve. Megesett már az is, hogy több tanuló a lényegesen megrövidített tankönyveket keresi, hogy a maga terhén könnyítsen. Ha ilyenre szert nem tehet, kölcsönkéri és hivatkozik rá, hogy az ő tankönyvében ez vagy az a részlet rövidebben van tárgyalva.

Egyházkerületünk pár évvel ezelőtt kimondta, hogy 3 évig okvetlenül használandó az egyszer elfogadott tankönyv ugyanabban az intézetben. Úgy látszik azonban, hogy kevés kifogástalan tankönyvvel bírnak, mert eme határozat dacára is még mindig történnek gymnasiumainkban kísérletek olyan tankönyvek megváltoztatására, melyek még 3 év óta sincsenek használatban.

Van azonban arra is mód, hogy a gyakori tankönyvváltoztatásnak szükségét ne érezzék a tanintézetek. Ha egyházkerületünk gymnasiumai tömegesen használnák ugyanazt a tankönyvet, vagy pedig pályázat útján állítanának elő kifogástalan tankönyveket a mint például már az Orsz. Ref. Tanáregyesület meg is kezdte, akkor vége lenne a folytonos kísérletezésnek. Különben is egyházkerületünk gymnasiumaiban a tankönyvek alkalmazása körül aránylag nagy eltérés nincs, több intézet használja ugyanazon tankönyveket. Egyházkerületünk megtehetné, hogy a 10 gymnasium tanárkarának többsége által ajánlott tankönyveket ajánlaná a többieknek is a figyelmébe. Az ilyen tömeges pártolásban részesülő szerző bizonyára igyekeznék művét a kor színvonalán tartani és benne a református egyház érdekeit is szorosan szem előtt tartana.

Paedagogus.

KÖZÉLETÜNK.

Debrecen város segélye a Collegiumnak 1752-ig és Mária Terézia kormánya által betöltése.*

(Levéltárnoki jelentés.)

A Collegium Gazdasági Tanácsa f. évi 211. sz. a. jelentést kér, hogy a költségvetés szerint „tanítók fizetésének pótlására” cím alatt 320776 korona, mely a

* Hogy az olvasó ezt a tanulmányt, ennek okát és célját megérthesse, el kell mondanunk a következőket: az ev. ref. Collegium 1903-4. évi költségvetésében a fedezeti rész 1-ső csoport előirányzatánál a III. évjáradékok D. 6. pont alatt a collegium javára fel van véve 3207 korona 76 fillér. Ezt az összeget

városi pénztárból főiskolánk tanszéki alapjához évenként foly, minő természetű s annak eredete történelmileg derítessék fel.

Ez a legrégebb alapítvány, melyet a nemes város a „schola nostra” fentartására tett, visszanyulik a reformatio kezdetéig. A város fizette az első tanárt (rector scholae;) s midőn a tanárok száma négyre emelkedett (1704-ben) mind a négyet éppen úgy, miként a lelkipásztorokat is. Oly időben keletkezett ez alapítvány, mikor a város és egyház egy vala a fentartást illetőleg. Elég legyen egy példát idézni, a városi jegyzőkönyv 1714. Jan. 1. így szól végzésileg: „Dominorum praedicatorum et professorum annua salaria 220 floreni certa frumenti et vini quantitá.” Tanári fizetés (így a lelkészi is) 1726-ban 240 frtra; végre 1552 előtt 333 frtra emeltetett.

Kiindulási pontul most az 1752-ik évi állapotot mint törvényes alapot kell megvilágítani.

Az 1751-ik év végéig sehol a collégium ma is meglevő számadásaiban nem találtatik sem a bevétel, sem a kiadás rovataiban a tanárok fizetése, mert azt a város pénztárból vették ki. Meglátszik ez a collégium számadásából 1751-ik évről, melyet a collégium curátora Szeremley Sámuel vezetett.

Mária Terézia pápás szellemű kormánya alatt jött a nagy csapás, koldusbotra jutás által törpíteni le, vagy enyésztetni el a református főiskolákat és egyházakat. Kibocsátották a szepesi kamara utján 1752. Jan. 9. a rendeletet, mely szigorúan megparancsolta, hogy a város ne merészelje többé pénztárból fizetni a tanárokat és lelkészeket. Nagy lön a zavar és megdöbbenés, sem papi, sem tanári fizetésre alap nem volt más, mint a városi alapítvány. Feliratok, kérelmek mentek fel. Hiába! Ez volt a főtényező az egyház és város igazgatási egységének szétválasztására.

A debreceni ref. egyház jegyzőkönyvében feljegyezve találjuk 1753. febr. 25 én, hogy az egybejöttek elmélkedtek: miből és miképp fizessék a lelkészeket: a végzés így szól: mult évben érkezett a restauratorium decretum, mely megtiltotta, hogy a tanács az egyházi

Debrecen városa az ezen tanulmányban kimutatott ősi idők óta évenként beszolgáltatta a collegiumnak *tanítók fizetése pótlása címen*. Hogy ennek az összegnek jelzésére ez a kifejezés mikor jött gyakorlatba, egyelőre mellékkérdés. De annyit ez a tanulmány kétségenkívülívé tesz, hogy ez a cím ab ovo hibás, mert ez az állandó városi évi segély hiteles okmányok szerint tanárok törzsfizetését képezte. Már most mi történt? A folyó iskolai év kezdetével az egyházkerület rég sürgetett rendelkezése értelmében az elemi osztályok (= 4) a collegium falai között végleg kitélepítettek. Ebből kifolyólag a helybeli egyház megkereste a városi tanácsot, hogy a *tanítók fizetése pótlása címen* kiadandó s eddig a collegium pénztárába utalványozott és így a collegium bevételét képező fent megnevezett 3207 korona 76 fillér évjáradékot ezenül a város ne a collegium, hanem az egyház pénztárába fizesse. Aminek egyszerű értelme az, hogy ezenül a bevételtől a collegium elessék. A városi tanács azonban, mielőtt ebben a kérdésben végleg döntött volna, főszámvevője *Roncsik Lajos* körültekintő javaslatára az ügyet áttette a főiskolai gazdasági tanáchoz abból a célból, hogy mint érdekelt fél az egyház ezen kívánatára esetleges észrevételeit tegye meg. A főiskolai gazdasági tanács pedig a szóban forgó évjáradék historikumának felfejtésére egy — Balogh Ferencz, Márk Endre és Rózsa Sándor, — bizottságot küldött ki s e bizottság munkálata ez a tanulmány. — melynek adatai Balogh Ferencz lelkiismeretes fáradozásának az eredménye. Mi a gazdasági tanács elhatározásának elébe vágni nem akarunk, de annyit egész nyíltan kijelentünk, hogy a helyes eljárás az lett volna, ha az egyház maga és legelőször mindjárt ide a collegium gazdasági tanácsához fordul s nem adja a dolognak azt a látszatot, mintha a collegiumot megkerülni akarta volna. A kérdés jogi oldalához mi egyelőre nem szólunk, de forma tekintetében, — úgy érezzük, — ez lett volna a korrekt. Szerk.

személyeket a község pénztárából fizesse; a város az eddigi szokás fentartását kérelmezte, d) a kérelem megtagadtatott. Az egyház ekkor hozta be az egyházi adót (papbért) s ezzel a lelkészre új alapot szerzett, a hat utca szerint eskü alatt u. n. utcabeli egyháziakat választott a kivetett adó beszédésére. Az egyház segített magán. Csak ezóta van egyházi adó Debrecenben.

A tanárok fizetésére szinte alapról kelle gondoskodni. Nehogy a tanárok fizetése addig is fennakadjon a Kollegium kölcsön vett a nagyenyedi collegiumtól 1200 frtot, kamat nélkül kapta azt, és csak 1762-ben fizette vissza a jöltevéköltől gyűjtött pénzből. Ideiglenesen ezzel segített magán. Elhatározott az egyház-tanács 1753. Jul. 28-iki gyűlésében, a szöveg meg is állapított, hogy a tanszékek fentartására alapgyűjtés végett keressenek meg a külföldi ref. egyházak, hogy ezek segélyvel mentsek meg főiskolánkat az enyészettől. Így fordultak az angol, a hollandi és svájci ref. egyházakhoz. De egyszersmind Szeremlei Sámuel egyházi gondnok akkor már főbíró is, még korább tanszéki új alap teremtését indítványozta s 1753. febr. 9-én maga és neje 200 frttal, Szódi István előbb, debreceni tanár, ekkor ide való lelkész, 166 frttal megkezdtek azt; adakozásra hívás mellett 1772-ig 2558 frt. 59 kr. töke gyűlt. Ez kezdete a mai tanszéki alapnak, mely aztan folyvást nőtt. Ez új alap pótlásokkal s más alaptól átvehető jövedelemből szolgált egy tanár fizetése alapjául, ebből fizettetett egy tanár p. o. Sinai Miklós; az angol, hollandi és svájci jövedelemből egy-egy tehát 3 tanár. Az első segély Svájból érkezett 1757-ban 415 frt., aztán Hollandiából 1758-ban 567 frt. aztán Angliából 183 frt. Így az első segélyvel a tanárkar megtartható lett. A hollandi évi segély megszűnt 1792-ben, a svájci is elmaradt szinte a francia forradalom bomlasztó hatására; csak az angol maradt meg, mert előbb tőkét gyűjtöttek, (nem évi segélyt) s csak a kamatját küldték; 1763-ban 600 font sterling volt a töke. Ez alap ma is meg van (tőkéje 3050 font sterling, 4 schilling, 6 pence) és eredeti céljánál fogva másra, mint tanári fizetésre, nem fordítható. (Lásd: „angol alap“ történetét „Debr. Prot. Lap“ 1899: 41. sz.)

Ily előzmények után nyílik meg csak a collegium számadásában egy új pénztár „Professor uramék salariuma“ címen 1753-ban, hol a 9-ik lapon a Szeremlei Sámuel, Szódi István stb. bevételek először jönnek elő, valamint a tanárok fizetése a kiadás rovatában, egy-egy évnegyedre egyenkint 100 magy. frtot. kapván.

Most lássuk: mennyi és mi célu volt a városi segély 1752-ben. Ezt mutatja meg a „Species facti“ című okmány, melyben tételről tételre fel van jegyezve, mit fizetett évenként a városi pénztár a debreceni lelkészeknek és kántoroknak és főiskolánk tanárainak, tanítóinak 1752-ik év végéig.

A 4-ik kikezdésben van summázva az évi javadalom ekképpen: „Praemisso modo unius personae Ecclesiasticae Salarium facit 320 fl. rh.; 4 professorum vero 1280 flrnos.“ A lelkészeknek ugyanannyi; tehát az első helyen elősorolt 8 egyházi és iskolai személyeknek 2560 rhenes forintot adott az egyház, mint b) kikezdésben jelezve van kész pénzben = in parato.

Ebből világos, hogy a városi adomány legnagyobb része 1280 rh. flr. a tanárok fizetése volt.

Továbbá a h) kikezdés alatt részletesen elősorolva mit teljesített a város a főiskola egyéb tanítóinak és egyéb szükségletére, u. m. adott kilenc klassicus praecceptorának, fejenként előírva a) poeták b) a rhetorok

tanítójának egyenkint 33 frt. 20 kr. c) syntaxisták tanítójának 29 frt. 10 kr. d) a grammatistákénak 25 frtot. e) conjugistákénak 20 frt. 50 kr. f) a VI. és VII. azaz a két declinista osztály 2 praecceptorának együtt 41 frt. 40 k. g) a VIII. és IX. osztály az olvasni tanulók (lectorok) két praecceptorának együtt 41 frt. 40 kr. vagyis a kilenc osztály tanítóinak összesen 225 frt.

Fentebbiekből kitűnik, hogy az akkori időben a hat első osztály a mai gymnasium I—VI. osztályának felel meg, s a mai elemi vagy népiskolának csak 3 utóbbi osztály vehető, sőt már ezekben is latin olvasás és latin szavak ismerete is tanított; ugyanis az 1770-ben megjelent és 1791-ben bővítve újra kiadott híres tantervben, mely Maróthi tanár újító szellemében készült a „Methodus“ címűben (itt fordul elő az elkülönözött elemi tanítók cím, s a gymnasiumtól elválasztva) az elemi tanítók számára készült utasításban (9. lap X. pont) a tanítók kötelességül adatik, hogy tanítsa a „latin olvasást“ (lecturam linguae latinae) és gondoskodjék, hogy a tankönyv végén levő szótárt (vocabula) helyes kiejtéssel (pronuntiatio) a gyermekek elsajátítsák, E szerint az elemi alsó osztályokban a latin nyelvre is készítették elő a növendékeket.

De a város atyai gondoskodása kiterült a mai nyelven akadémiai és gymnasiumi tanárokon és elemi tanítókon kívül egyéb collegiumi szükségletre is, mert folytatja a kimutatás i) pont alatt következő teljesítményeket is a) könyvtári segédeknek (diákok voltak) kettőnek 12 frt. 30 krt. b) 12 éneklő gyermeknek fejenként 10 frt. c) két épület őrnök (aedituus, — janitor féle) 15 frt. 30 krt. d) a szegény tanulóknak egy főző 10 frt. és 2 sütőné dija 75 frt. ezek együtt tettek 261 frtot. Tehát a 3 cím alatt 1766 frtot szolgáltatott a város főiskolánknak. Minde tanítói fizetésekre mondja a felséghez való folyamodás (melyhez mellékelte a species facti) primo pontjában, mindezek nem újabb keltűek, hanem legrégebb időkből (ab antiquissimis temporibus) „megszakítás nélkül“ (sine interruptione) szokásban léteztek.

Nem élvezhette a Kollegium e városi segélyt 50 éven át, csakis jobb idők fordultával, kivált az 1790/91. 26 t.-c. értelmében kezdette meg a főiskolai hatóság a városnál szorgalmazni a visszaállítást, melyre a felség engedélyét kelle megszerezni, ott pedig sok akadályozó volt. Csakugyan 1802-re megérkezett a királyi döntés, először csak 1272 frt. 55 kr. tételtet folyóvá, mit igazol a számadási ellennyugta, ez a négy tanár fizetését (1280 frt.) sem fedezte teljesen.

Végre 1804-ben véglegesített mennyiségben (szinte igazolja a számadás és ellennyugtája) 1527 frt. 30 kr.-ban lön az évi segély kiadva a címet szerint „a professorok és praecceptorok fizetésére. Miután a 4 tanár fizetése 1280 frtot tett; a kilenc praecceptoré 225 frtot, e két összeg 1505 frtra megy; hozzájárult még kiegészítésül 22 frt. 30 kr. így lett 1527 frt. 30 kr. Ugy látszik fenn törölték a Kollegium egyéb szükségletére (könyvtár, éneklők, szegény tanulókra főzetés stb.) régebben adott városi segélyt; félszázad lefolyása alatt itt is sok változás állván be; talán legfeljebb a könyvtárra vonatkozó díjból hagytak meg 22 frt. 30 krt. s ezzel egészülhetett ki a megszabott összegre, főiskolánk levéltárában nem található adat, a mi mutatná és indokolná e városi segély eredeti 1766 frtnak eme lezállítását, nem is kérdeztetett meg az iskola, nélküle döntöttek fenn.

Főiskolánk fejlődése a tanerőket illetőleg 1804-ben így állt a) a négy régi akadémiai tanár (kettővel nőtt)

megvolt. b) a mai gymnasium 6 osztálytanítóval (classikus praeceptorok) c) elemi iskola (praeceptor elementariorum) négy tanítóval, e négy osztály neve vala: quarta, quinta, sexta, septima. Mindezt a curátorátus és Professoratus jegyzőkönyve igazolja (1804-ben.) És így tiz volt a köztanítók száma.

A végleg megállapított összegről szóló első ellennyugta hivatalos szövegében a cím ez: „Professorok és praeceptorok fizetése“ (Kelt 1804. október 14.) sőt az 1812. okt. 31-én kelt városi iratban a cím így állott: „az ide való református nemes collegiumban tanító professoroknak esztendőnkint való fizetésekre“ tehát nem pótlására. A költségvetésben ma álló cím „tanítók fizetésének pótlása“ nem felel meg a valóságnak, hibás, félrevezetésre szolgáltat alkalmat, ezért helyesre igazítandó ki.

Folyt rendszeren az 1527 frt. 30 kr. 1859 ig, a mikor conventios forint értékre 1608 frt. 38 kr-ra, és 1900-ig, a mikor korona értékre 3207-76-ra változott át.

Ezen a reformatio koráig felnyuló legrégebb alapítvány a collegiumot illeti; mikor először megszüntetett (1752-ben) csak két elemi osztály volt, kiket a „tényállás“ (species facti) okmány 8-ik és 9-ik osztály tanítói címen külön tart s 41 frt. 40 kr. fizetésüket együtt tünteti ki; a 6-ik és 7-ik osztály tanítóit nyilván „a declinisták 2 tanítójának“ nevezi, kiket együtt szinte 41 frt. 40 kr. illetett. E szerint a városi évjáradékból csak a két legkisebb tanító évi fizetése 41 frt. 49 kr. (86-15 korona) illetheti a mai elemi tanítók pénztárát.

Ha pedig az 1802—04-ik évi állapotot vesszük tekintetbe, a mikor az elemi iskolához csatoltatott a korábbi 7-ik tanító, akkor, 3 elemi tanító fizetésük (62 frt. 30 kr.)* vagyis 130-25 korona jut az elemi

* Rhénes értékben.

iskolák fenntartó alapjához évenként. Az elemi iskolák kitélepitése 1903/4. tanévre megtörténvén a városi ősi alapítványi segély 3207-76 koronából csakis 130-25 korona számolható le az osztó igazság legszigorubb értelmében, a többi az akadémiái és gymnasiumi tanzéki alapot illeti, mint illette századokon át.

Debrecen, 1903. október 30.

Balogh Ferencs

a collegium levéltárnoka.

Ébren legyünk.*

Tudvalevő dolog, hogy álomban könnyen meglephet benünket a kísértő s megfoszthat minden vagyónunktól.

Lehet-e pedig drágább vagyonunk — nekünk reformátusoknak, mint az a vallás, melyben gyermekségünk óta neveltettünk; mely ápolja Isten ismeretével és imádasával istentől függés-érzetünket, megtanít ember-haza szeretetre, minden szépre, jóra, nemesre, boldogít mind ez életben, mind ez élet után.

Íme ezt a vagyont, ezt a szent örökséget, melyet a nagy reformátorok a Krisztustól rendelt s lelkétől áthatott bibliai alapon, eredeti tisztaságában hagytak reánk — veszély kezdű fenyegetni.

Eltételezve a klerikalizmus törekvéseitől, mely az egyedül üdvözítő egyház befolyását kívánja érvényre

* Irtunk mi már több ízben erről a prófétáról. Ajánljuk cikkirő figyelmébe a miket elmondunk. Annyit azonban itt is mondunk, hogy a „becsukás“ nem a mi fegyverünk; e lap felelős szerkesztője míg gyakorló lelkész volt, noha végtelenül sokat küzdött a szektarussal, soha sem használta velők szemben az erőszak fegyverét; s eljárása helyesnek bizonyult. Szerk.

juttatni minden téren, magában az egyházban időközönként fel-feltűnő beteges jelenségek azok, melyek, midőn egyházunkat eredeti kálvinista jelleméből kivetkezteni igyekeznek, önként juttatják eszembe a költő szavait:

„Nem — nem az ellenség, önfia vágta sebet.“
A beteges jelenségek alatt nem egyházunk szellemét értem, hanem az étellel elégedetlen, feltűnni szerető, ujságot, hühöt kereső egyháztagnak az egyházi ételtől egészen elütő viselkedését. Azon tagok ezek, kik az egyháztól nem tényleg, csak névleg elszakadva, külön kultusszal élnek és mint fekélyek rágódnak az egyház testén.

Ilyenek a nazarénusok, kik más kultuszt követnek, ref. egyházunk papjait ismerni sem akarják, és voltképpen mégis a ref. egyház tagjai! vannak bejegyezve.

Ilyen akar lenni az a szekta is, melynek apostola mostanában jött meg Amerikából, kidresszirozva egész a csendőrségig, s fehér habitusban, fehér saruban, hajadon fővel jár községről-községre, hogy ámitsion és híveket toborozzon, míg valahol elfogják és becsukják. A fehér ruhás apostol Isten küldöttének, Jézus követének nevezi magát. Elve: egy vallás sinesen csak keresztyén vallás, s ennek a vallásnak tisztázására és megalapítására őt küldötte el Jézus — felővezve a jelzett fehér ruhával, kezében a nagy bibliával, melyből hirdeti, hogy az Antikrisztus birodalmának meg kell dőlnie; mert ma már nemesak a római pápa és a kath. papság lettek ellenségei Krisztus vallásának, hanem a különböző felekezetek papjai mind, mert a papok hazugságot hirdetnek és szólnak. Hatalmasság nincs, igazolni akarja állítását Pál apostol Rómabeliekhez írott levele XIII. részével, melyet egészen kivetkezett eredeti alakjából és tartalmából. Végül intéssel is fordul hallgatóihoz, hogy a ki nem hisz, kemény ítélete leszen. Beteg ez a kor — ugymond — gyógyítani kell.

A hol megfordult, a nép hetekig — hónapokig beszél róla, különösen kisebb községekben, hol ritkán látnak komédiást. S hogy az emlékezet maradandó legyen, még levélben is felkeresi olykor-olykor a fehér apostol hallgatói némelyikét.

Én azt mondom: „Ébren legyünk!“

Ha rajongó örüttl van dolgunk, intézkedjünk, hogy mielőbb a tébolyda legyen kegyes tanyája. Ha pedig a szélhámos apostol ravasz ámitó, ajánljuk azonnal kegyesen a törvényes hatóság büntető hatalmába. Így tettem én is az én szerény kis egyházamban pár héttel ezelőtt megfordult új vallást alapítani akaró fehér csuhás keresztyén apostollal. Hogy a büntetés a vértanuságnak még csak a látszatát se mutassa, elég, ha az ilyen szélhámos apostolt kivetkezeti a hatóság fehér gunyájából, mindjárt megszűnik működésének tere; mert közönséges ruhában látva, nincs aki bámulja, kövesse, nincsen hallgatósága. De ha talán vizsgálat után szigorubb büntetés érne, mit méltán megérdemel, akkor sem szabad izgató működését csakugy közönyösen, fel se véve elnéznünk. Vallásunk tisztasága, tanainak igazsága, egyházunk létjének megvédése érdekében mindenkor ébren kell, hogy legyünk.

Hiszen ha a szélhámos apostol nézeteit figyelemmel vizsgáljuk, lehetetlen fel nem ismernünk, hogy a szavak a legmesszebbre menő s legfortélyosabb socializmus-sal teljeseek. Orvosságot akar adni a beteg kor-nak, hogy nem kell papság, nem kell hatalmasság. Vak által akarja vezetetni a világtalant.

Nem tudom elképzelni, minő képet mutathat fel

hogy ünneplik ott a reformáció évfordulóját, másrészt, mert Wittenberg megtekintésével akartam magamra nézve emlékeztetést tenni az idej reformáció-ünnepét. Felszólította a itt levő két magyar barátomat,* tartsanak velem ez utban. Szívesen csatlakoztak s csakugyan reggel 8 órára Wittenbergbe érünk.

A vasutól bemenet már láttuk a ma is meglévő terebélyes tölgyfát (Luther-Eiche), a melynek tövében Luther 1520. dec. 10-én a pápa kiátkozó bulláját elégette. Innen s ettünk a városi templomba, a hol 9 órakor kezdődött az ünnepély. Gyönyörködve néztük a szép ódon templomot, amelyben Luther is sokszor prédikált s a melynek oltárát ma is Cranach híres 4 festménye díszíti. Az ünnepély puritán egyszerűséggel folyt le. Mathies lelkész imája után Dr. Quandt superintendens remek beszédben fejtegette Máté ev. XXII. 21. („Adjátok meg a császárnak, a mi a császáré s Istennek, a mi az Istené“) alapján a reformáció áldásos hatását. Kiemelte annak kettős jelentőségét, u. m.: „patriotikus“ jelentőségét, a mennyiben megtanította a népeket (első sorban természetesen a német népről szól) hazájuk és királyuk iránti kötelességeikre; másodsor vallási jelentőségét, a mennyiben megtanított arra, hogy ne Máriát, a szenteket s az angyalokat, hanem egyedül az Istent imádjuk lélekben és igazságban és közvetlen hozzá forduljunk imádságunkban minden közbenjáró nélkül. A nagyhatású beszéd után tanulók vegyes kara zárta be az ünnepélyt.

11 órakor pedig a híres vártemplomban volt istenisztelet s az óriási templom már előre zsufolásig megtelt közönséggel. Itt Luther sirjánál s a reformátorok szobrai közt rövid ima után Reineke theol. tanár tartott emlékbeszédet. A reformáció történetét ismertette. Rámutatott az ajtóra, a melynek eredeti fája ugyan 1760-ban elégett, de az új ajtóra IV. Frigyes Vilmos ércebe öntette Luther 95 tételét. Rámutatott az egykori egyetemre s egyéb Lutherre emlékeztető helyekre. Szembeállította tanításait a papista tanokkal. Majd intett, hogy a Luther s a többi reformátor példáját követve a hittel és Isten igéjének erejével fegyverezzük fel magunkat minden ellenség ellen. A magvas, szép beszéd után a theologusok kara énekelt s végezetül a gyülekezet szent áhitattal énekelte Luther örök szépségű szerzeményét, az „Erős várunk“-at.

Istenisztelet után körülnéztük a templomot, Luther és Melancthon házát, szobraikat, a volt egyetemet, a mely most kaszárnya, az ódon Augustinus kolostort s a város más nevezeteseit.

Azzal a felemelő tudattal hagytuk el a kedves kis várost, hogy bizony boldog az a nép, a mely a gondolat és a lelkiismeret felszabadulásával együtt saját ujjászületését és nemzeti szabadságát is ünnepelheti!

Magamat nagytiszteletűséged szíves jóindulatába ajánlva vagyok stb.

Berlin, 1903. november 2.

Szeremley Béla.

A katholicismus az Egyesült Államokban.

Legújabb időben a klerikalismus hívei előszere-ttel terjesztik azt a hirt, hogy a katholicismus az Egyesült Államokban hihetetlen föllendülésnek örvend. Hát a kik ezen állításnak felültek, olvassák el a németországi klerikalizmus izü „Germánia“-ban egy német ame-

* Ifj. Görömbei Péter és Hubay Bertalan volt s-pataki theol. s. tanár.

rikainak idevonatkozó cikksorozatát. Az író azt állítja, hogy a katholicismus Amerikában az általánosan elterjedt nézettel ellenkezően haladás helyett nagy veszteségeket szenved. A katholicusok száma jelenleg az Egyesült Államokban 10 millió, holott, ha tekintetbe vesszük, hogy az elmúlt évszázadban 8 millió katholicus vándorolt be, e számnak 24 milliónak kellene lenni. Jellemzők továbbá az író panaszai a katholicus elem célzatos háttérbe szorításáról. „Mig az egyházat a szektákkal és a páholyokkal egy színvonalon állónak tartják, addig az utóbbiakat mindenütt előnyben részesítik. A magasabb állásokból a katholicusok nem ugyan de jure, hanem de facto ki vannak zárva. Hogy valaha katholicus lehessen elnökké, teljesen hihetetlen. Az egyes államok kormányzói és fejei között tudtommal egyetlen katholicus nincsen. A szövetségi tanács 90 tagja között csak egy, vagy két katholicus van s a 357 tagot számláló második kamarában sem lehet a viszony jobb. A katonai és tengerészeti lelkészek, bár a szárazföldi és a tengeri hadsereg legalább is felerészben katholicusokból áll, csekély kivétellel protestánsok. Kivétel nélkül protestánsok a javadalmazással ellátott ugynevezett káplánok, a kik az egyes államok kongresszusán és törvényadó testületeiben az ülések kezdetén, mint előimádkozók fungálnak. A fegy- és javító intézetekben sok helyen a katholicus papnak, mint ilyennek nincsen szabad bejárata, a katholicus lakókat nem ritkán kényserítik, hogy a protestáns isteniszteleteken vegyenek részt. A kormánybiztosok között, a kiket Mc. Kinley a legutóbbi háboru után, a meghódított Philippini és Cuba szigetek viszonyainak a szabályozására küldött ki, egyetlen katholicus sem volt, bárha ezen szigetek lakói tudvalevőleg csaknem kizárólag katholicusok. A nyilvános iskolák az elemitől kezdve az egyetemig névleg felekezetenküliek, tényleg pedig protestáns színezettel bírnak. Az ugynevezett superintendensek, kik az egyes államokban az iskolaügy élén állanak, általában protestánsok, nem ritkán volt papok, éppen így az egyetemek rektorai és tanárai. Sok elemi iskolában a protestáns bibliát olvassák. A kormánybiztosok, a kik az indianok ügyét intézik, emberemlékezet óta protestánsok, közülök egy, a ki előbb methodista lelkész volt, addig működött, míg a virágzó katholicus indian missiótól az eddig élvezett állami támogatást megvonták.“ Ez a tudósítás mindenestre más színben tünteti fel a katholicismus helyzetét az Egyesült Államokban, mint azt eddig gondolta az ember. A cikkírónak azonban nem szabadna keserű panaszkodásai dacára sem elfelejteni, hogy az Egyesült Államokat a protestantismus, a szabadelvűség tette nagygyá s ennél fogva ott nem hajlandók egy elavult vallási irányt s középkori világnézetet érvényre juttatni.

KÜLÖNFÉLÉK.

— Kérelem a nagyérdemű közönséghez. A debreceni ev. ref. kollégium részére a hagyományos öszi segélygyűjtés (kapsálás) ez idén, folyó november hó tizenegyedik (11) napján szerdán reggel kezdődik és a reá következő két napon folytatódik. Tisztelettel és bizodalommal fordulunk tehát városunk nagyérdemű buzgó és áldozatkész lakosaihoz, sziveskedjenek a kollégium részére szánt adományait a kiküldött főiskolai tanuló ifjak könyvecskéibe beírni és nekik át-

adni, megemlékezvén a szentírás szavairól, melyek szerint „*az ilyen áldozatokban gyönyörködik az Ur.*“ Debrecen, 1903. november hó 7. A főiskolai igazgatóság.

— **A kolozsvári „mensa academica“ és a magyar nyelv.** Tudva van, hogy a kolozsvári egyetem senátusa kimondta, hogy a „mensa academica“ helyiségeiben csak magyarul szabad beszélni. Ezt az erdélyi szászok nem jó neven veszik; legalább a nagyszombeni „Kirchliche Blätter“ igen különösnek találja. Nekünk pedig eszünkbe jutnak az elsassi állapotok a 80-as évek elejéről. Akkor Bâselben tanultunk, — de mert a közeli határszélen fekvő elsassi St. Ludwighól levelezgettünk (innen a posta olcsóbb volt!) ebben a kis németbirodalmi határszéli városban naponként megfordultunk. Még akkor nyelvben, érzelmeiben teljesen francia volt Elsass s a lakosság németellenes gyűlöletből titkot egy cseppet sem csinált. De a posta, távirtda hivatalok s minden közhelyek nyelve német volt, más nyelven nem volt szabad e helyeken beszélni sem s aki mégis beszélt, — nem értették meg. Németül tanítottak a népiskolákban is; németül a francia nyelvű és érzelmi elsassi szülők gyermekeinek!!! Mi pedig sokszor megfigyeltük az utcákon játszadozó gyermekeket... Már azok akkor is (alig 10—15 évvel a porosz-francia háború után) egymással német nyelven konversáltak. Gondoljuk azóta már a családok nyelve is német s érzelmeik sem a régiéek...! S mit gondol a „Kirchliche Blätter“ vajjon mi elítéltük Birmarek vaskövetkeztességét? Dehogy...! Sajnálunk ugyan a szegény elsassiakat, de be kellett ismernünk, hogy a németek okosan jártak el. Ebből a szempontból tessék megítélni a kolozsvári egyetem senatusának hazafias és bölcs rendelék zését is. „Debuisset pridem.“

— **Néhai nagytiszteletű Szabó János esperes ur siremlékére begyűjt adományok.** Bihari egyházmegye 10 k., Szegedi ev. ref. egyház 50 k., Debreceni egyházmegye gyűjtőivén 7 k., Báthori István lelkész 2 k., Hajdusámsoni egyház 1 k., Hajbuszoboszlói egyház 5 k., Soltész László 10 k., Monostorpályi egyházban gyűjt 3 k., A skulai egyházban gyűjt 5 k. 40 f., Makói egyház 20 k., Csécsi Miklós 2 k. Makói egyház ivén adakozók 13 k., Baksay Sándor gyűjtő ivén 10 k., Debreceni főgymnasiumi tanárok 12 k. 10 f., Hódmezővásárhelyi főgymnasium tanári kara 30 k., Gáborjáni egyház 3 k. 40 f., Sipos János belényesujlaki lelkész 2 k., Öcsödi egyház 20 k., Oláh Antal lelkész 5 k., Tóth László 1 k., Öcsöd község 20 k., Olvashatatlan 1 k., Dr. Oláh Antal 1 k., Hencidai egyház gyűjtő ivén 4 k., Dr. Hajna István Békés 20 k., Farkas József 20 k., Szántó Dezső 20 k., Szántó Bella 10 k., Zolnay Béla 5 k., Szathmári Căbor 4 k., Konkoly Jenő 5 k., Bán István 1 k., Faragó János 2 k., Debreceni Károly 2 k., Hajnal Béla 2 k., Békés község 10 k., Varga György 1 k., Román Józsa 10 k., Benedicti Gyula 5 k., Farkas Dezső 1 k., Dr. Török Gábor 2 k., Bekési népbank 5 k., Eszlári egyházban gyűjt 3 k., Vadas Gyula 6 k., Békési Lajos 3 k., Debreceni egyház 20 k., Ittebei egyházban gyűjt 5 k. 80 f., Bekésszentandrás egyház 10 k., Darabos Sándor lelkész 6 k., Dr. Szegedi Kálmán 20 k., Szegedi Károly lelkész 10 k., Mezőberényi egyház 5 k., Hajnal Elek lelkész 5 k., Resicai egyház gyűjtő ivén 7 k. 90 f., Köröstarcsa község 20 k., Köröstarcsai egyház gyűjtő ivén 89 k. 30 f., Debreceni tanítóképző tanári kara 25 k., Bodófalvai egyház gyűjtő ivén 25 k. 20 f., Nagymajláti egyház 3 k., Debreceni akadémiai tanári kar 19 k., Szapárfalvai egyház gyűjtő ivén 5 k.,

40 f., Battonyai egyház 5 k., Böszörményi Béla lelkész 5 k., Orbán Ferencz tanító 1 k., Csák Aladár lelkész 5 k., Papp Antal 3 k., Vésztői egyház gyűjtő ivén 8 k., Nagykikindai egyház gyűjtő ivén 32 k. 40 f., Szigethy Zoltán lelkész 2 k., Gyulavári-i egyház 5 k., Gyulavári-i község 5 k., Bay József lelkész 2 k., Máramarosszigeti egyház 4 k., Szikszay Zoltán esperes 4 k., Dobay Sándor 2 k., Bede László 2 k., Hosszmezői egyház 3 k., Viski egyház 4 k., Tóth Ferencz lelkész 2 k., Técsői egyház 3 k., Pap Tibor M. sziget 2 k., Dr. Gergely György 2 k., Dr. Kun Béla 2 k., Pákozdi Lajos lelkész 5 k., Benkő Lajos lelkész 3 k., Nagy Elek 2 k., Hódmezővásárhelyi egyház 100 k., Pap Imre lelkész 20 k., Terek Gyula 5 k., Dobossy Lajos 10 k., Dr. Halász Henrik 5 k., Dr. Imre József 10 k., özv. Kovács Ferenczné 10 k., Kovács János 5 k., Szeremley Sámuel 10 k., Karancsi Dániel 5 k., Györffy József 5 k., Lázár István 5 k., Hódmezővásárhelyi népbank 5 k., Bercuk Péter 6 k., Zsarkó Imre 10 k., A Hódmezővásárhelyi egyház gyűjtőivén 120 k. 50 f., Derecskei egyházban gyűjt 18 k. 30 f., Zöld Mihály lelkész 5 k., Végvári egyház gyűjtő ivén 14 k. 90 f., Nagy Márton lelkész Tépe 2 k., Bakonszegi egyház 2 k., Szele György lelkész 2 k., A Bihartordai egyház, és lelkésze 2 k., Nagybányai egyház 2 k., Nagyrábei egyház ivén 3 k. 30 f., Nagybjomi egyház 2 k., Kozma Zsigmond 2 k., Görömbei Péter 3 k., Szeghalmi egyház 25 k., Szeghalmi előljáróság 10 k., ör. Petri Mihályné 10 k., Szeghalmi egyház ivén 32 k., Szabó Imre lelkész B. Udvari 4 k., Igazfalvai egyház 10 k., Igazfalvai hitelszövetkezet 10 k., Mészáros József 5 k., Mészáros József ivén 10 k. 40 f., Szerepi egyház 1 k., Szabó József lelkész 1 k., Dávidházi János ivén 7 k. 80 f., Pancsovai egyház 20 k., Fao István lelkész 5 k., Hidrich Károly 1 k., Málnási Ferencz 1 k., Nagyváradai egyház 20 k., Széll Kálmán esperes ivén 82 k., Békés-sámsoni egyház 5 k., Somogyi Lajos lelkész 10 k., Kun Árpád 10 k., Pinczés János és neje 10 k., Rác Gyula N. halász 2 k., Sipos Mihály Kótaj 1 k., Jauza Vincze lelkész 2 k., Klopódiai egyház 5 k., Klopódiai egyház ivén 7 k. 60 f., Gyulai egyház ivén 9 k. 90 f., Törökszentmiklósi egyház 5 k., Törökszentmiklósi egyház ivén 6 k., Fűzesgyarmati egyház 5 k., Dobozi egyház 5 k., Fekete Márton Szent 20 k., Gerőcz Lajos 10 k., Futó Zoltán 10 k., Kiss Zsigmond 5 k., Zolnay Károly 3 k., Bányai József 5 k., Szathmári Ede 5 k., Szentesi egyház 10 k., Dózsa Elek 1 k., Böszörményi Jenő 1 k., Beregi egyházmegye 20 k., Sütő Kálmán Munkács 5 k., Bary Sándor 2 k. ö-szesen tehát gyűjt — 1590 korona és 60 fillér. A kéznél levő adatokból közli Battonya, 1903. November 1. Böszörményi Béla egyházmegyei pénztárnok.

— **Lelkész-beiktatás.** Bokross Elek hajduböszörményi segédlelkészt a rohodi ev. ref. egyház egyhanguan meghíván, lelkészi állását nov. 1-én tartott székfoglaló beszéddel foglalta el. Nagy elismerést, s mély hatást keltő beköszönő beszédje, illetőleg az istenítisztelet után a presbyterium és a választók küldöttsége üdvözölte, kik előtt megkapóan körvonalozta a lelkészi állás magasztos voltát s a hívek és lelkész közötti jó viszony eredményét. Tiszteletére Ujlaky főgondnok adott nagy ebédet.

— **Mitrovics Gyula siremlékére** ujabban adakoztak a következők: özv. Vértessy Lajosné utján Szücs I-né (Debrecen) 2 kor. Az abauji ev. ref. egyházmegyéből Révész Kálmán esperes ivén: Révész Kálmán (Kassa) 2 kor. Meczner József (Kassa) 2 kor. Naményi

Gyula (Kassa) 2 kor. Szalay László (Kassa) 2 kor. Idrányi Ferencz (H. Búd) 1 kor. Antalffy László (Alsóvadász) 1 kor. Kovács Béla (Szepsi) 1 kor. Szobonya István (Györke) 1 kor. Tzizáky Barna (Kassa) 2 kor. Dobozy István (Ab.-Szántó) 2 kor. Biró János (Abaujvár) 1 korona, Benke István (H.-Szt.-András) 1 korona, Hidegh László (Fügöd) 2 korona, Kádár István (Csécs) 1 kor. Szilva István (Fügöd) 1 kor. Görgey János (Nagy-Ida) 1 kor. Fürjész János (P.-Szinye) 1 kor. Idrányi Barna (N.-Szalanc) 1 kor. Kiss Lajos (G.-Bogdány) 1 kor. Ujj József (F.-Kázmárk) 1 kor. Cziáky Endre (F.-Dobsza) 1 kor. Kóczán György (Onga) 2 kor. Összesen: 30 kor. Az alsó-borsodi ev. ref. egyházmegye adománya Solyom Gyula egyházmegyei pénztárnok utján 20 kor. Vass Mihály ivén: Vas Mihály (Gégény) 2 kor. Szilágyi Dániel (Gégény) 1 kor. Az újabb adományok összege 55 korona, mi köszönettel vettem és a takarékpénztárban gyümölcsözőleg helyeztem el. Debrecen, 1903. november 2. S. Szabó József.

— **A M. P. Irod. Társaság** tagjainak összes száma 1612, kik közül 35 pártfogó, 370 alapító, 582 rendes, 606 pártoló s 50 segítő tag. A mult esztendőben 1542 volt a tagok száma. A Társaság jövedelme 16.330 k. volt.

— **Szavazatbontás.** A dunántuli egyházkerületben a különféle kerületi tisztségekre beadott szavazatok felbontásának eredménye a következő: 1. Egyházker. egyházi aljegyző választásnál: Peti Lőrincz kapott 110, Demjén Márton 34, Gyalóka László 26. Szabó Zsigmond 24, Csizmadia Lajos 11, dr. Antal Géza 11 szavazatot és még 32-en 10-nél kevesebb szavazatot. Általános többséget senki sem nyervén, új szavazás lesz Peti Lőrincz és Demjén Márton urak között. 2. Két, kerületi világi tanácsbíró választásnál: Kenessey Pong-

rác 93, Sárközi Béla 76, Szabó György 67. Pálffy Károly 36, Eben Gyula 32, Pogrányi József 22, Baranyay Zsigmond 15, Barcza Adolf 12. Bibó Dénes 12, Jakó Géza 12 szavazatot és még 72-en 10-nél kevesebb szavazatot. Általános többséget senki sem nyervén, szűkebb körű szavazás lesz első ízben Kenessey Pongrácz és Sárközi Béla urak között; azután a kettő közül meg nem választott és Szabó György urak között. 3. Egyházkerületi, három egyházi tanácsbíró választásánál a szavazatok megoszlása a következő volt: Barakonyi Kristóf 174, Dózsa József 109, Szekeres Mihály 69, Kutassy Ferencz 61, Thury Etele 52, Patay Károly 32 stb. Barakonyi Kristóf ur általános többséget nyervén, egyhker. e. t. bíróvá megválasztott, az utána legtöbb szavazatot nyert 3 egyén között, az e. ker. vil. tanácsbíró választásról szóló értesítésben megjelölt módon, szűkebb körű szavazás leend.

Szerkesztői üzenet.

V. I. Rév. Megkaptam; ki fogom adni azt a felolvasást is. — Dr. M. F. Okány. A nekrológ beérkezett. Jönni fog. A többi jelzett dolgot is szívesen veszem.

Tartalomjegyzék: A tömlőben támadt világosság! Eröss Lajos. — Haeczel és a keresztényiség. Dr. Masznyik Endre. — Jegyzetek. Ny. L. — Tanúgy: Tankönyvirodalmunk. Paedagogus. — Közéletünk: Debrecen város segélye a Collegiumnak 1752-ig és Mária Terézia kormánya által betöltése. Balogh Ferencz. — Ében legyünk. Mészáros János. — Irodalom. — Külföld: Reformáció-ünnepe Wittenbergben. Szeremley Béla. — A katolicizmus az Egyesült Államokban. — Különfelek.

Felelős szerkesztő: ERÖSS LAJOS.

A „Neumann M.” cég debreceni áruházáról.

A tiszántuli ref. egyházkerület lelkész és tanító urai előtt nem ismeretlen a

„NEUMANN M.”

cs. és kir. udvari szállító cég.

Hiszen évek hosszú sora óta, a mióta ez a cég a közönség osztatlan bizalmát bírja, nincs eset rá, hogy e nagy egyházkerület lelkészei, tanítói Debrecenben járva, ne tekintsek meg azt a kitünő hírnévnek örvendő nagy áruházat.

A kitünő minőségű férfi-, fiu- és gyermek-ruhákkal felszerelt áruház kielégíti a legkényesebb igényeket is. Ezt bizonyítják az összes vásárlók, de különösen azok a szülők, kik gyermekeik ruhaszükségletét itt szerzik be.

A nagytiszteletű lelkész és tanító urak Debrecenbe jöve ne mulaszták el ezt a látványosság számba menő hatalmas áruház-

zat megtekinteni. Igaz élvezettel fogja látni mindenki ezt a nagy üzletet, mely a szoliditásnak, olcsóságnak mintaképe.

Nincs itt holt saison soha. Élénk az üzlet az év minden szakában, mert a vevők óriási tömege helyből úgy mint vidékről a *Neumann M.* céget keresi föl.

A cég főtörekvése az üzlet jó hírnevét minden időben és körülmények között fenntartani, de arra nem is volt eset, hogy *Neumann M.* áruháza ellen panasz emeltetett volna.

Olcsóság, tartósság és csinoság tekintetében a Neumann cég áruai versenyen felül állanak.

A tiszántuli egyházkerület lelkész és tanító urai pedig különösen bizalommal fordulhatnak az üzlet vezetőjéhez, mert hiszen mint törzs vevőközönség különös figyelemben részesülnek minden alkalommal.

Ezután is figyelmükbe ajánljuk ezt a régi kitünő hírnevű előkelő céget.

NEUMANN M. cs. és kir. udv. szállító Debrecen, főtér, a postával szemben.

Mérték szerint külön osztály.

ALAPITTA TOTT: 1845-BEN.